

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

**Petra Drapáčová
Mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých**

Diplomová práce

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje

V Olomouci, dne

Podpis:

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí své diplomové práce PhDr. Lence Holé, Ph.D. za vedení při realizaci práce a za její rady a připomínky, které mne obohatily.

Poděkování patří Probačnímu a Mediačnímu centru v Ostravě příležitosti a ochotu se mnou spolupracovat.

Rovněž děkuji konkrétně Mgr. Andree Dostálové za čas a ochotu, se kterou řešila mé požadavky.

Ráda bych také poděkovala svým přátelům Danielovi Lachovskému a Romaně Babišové za psychickou podporu v průběhu psaní této práce.

Obsah

Úvod.....	5
1 Základní pojmy	8
1.1 Mediace	8
1.2 Probace.....	10
1.3 Trestní řízení.....	12
1.4 Restorativní justice.....	12
1.5 Mladistvý pachatel	15
2 Právní rámec uplatnění mediace v České republice.....	19
2.1 Upravení mediace v trestní oblasti.....	19
2.2 Upravení mediace v netrestní oblasti.....	22
3 Trestná činnost mladistvých.....	23
3.1 Kriminalita mladistvých.....	23
3.2 Příčiny kriminality mladistvých.....	24
3.2.1 Rodina	25
3.2.2 Školní prostředí jako rizikový činitel	25
3.2.3 Vrstevnické skupiny	26
3.2.4 Vliv masmédií.....	26
3.3 Trestné činy mladistvých	27
4 Mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých	29
4.1 Obecně k pojmu trestní řízení ve věcech mladistvých.....	29
4.2 Základní specifika trestního řízení ve věcech mladistvých.....	29
4.3 Podmínky realizace mediace u mladistvých.....	33
4.4 Metodické postupy střediska PMS	37
4.5 Oblasti uplatnění mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých.....	39
5 Mediace ve věcech mladistvých se zaměřením na drogovou kriminalitu.....	42
5.1 Drogová kriminalita dle trestního zákoníku	42
5.2 Možnosti využití mediace u mladistvých v souvislosti s drogovou kriminalitou	43
Závěr.....	46
Seznam použitých zdrojů.....	48
Abstrakt	50
Seznam klíčových slov	52

Úvod

Kriminalita mládeže je definována jako nejzávažnější sociálně patologický jev, spočívající v poruše chování mládeže, projevující se v porušování trestněprávních norem.¹ Jako nejzávažnější jev je považován především z negativních důsledků v dalším budoucím chování jedinců spočívající v porušování trestněprávních norem. Základní zákon, který více než jiné právní normy klade důraz na pokojné vyřešení konfliktu u mladistvých pachatelů je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „ZSM“).

V posledních dvou ročnících studia na Právnické fakultě v Olomouci jsem měla tu možnost si zvolit volitelné předměty, které se zabývaly právě mediací. Mediace jako taková mě okamžitě zaujala, jelikož mimo studium práva se velmi zajímám o psychologii a sociologii, a tato metoda mi byla velmi blízká i z důvodu lidštějšího přístupu k věci. Důvodem proč jsem se zaměřila právě na mladistvé, je ten, že tato problematika v literatuře není komplexně upravena a zajímalo mě probádání oblastí, o kterých jsem i v rámci studia na vysoké škole neměla ponětí.

Tato práce se konkrétně zaměřuje na propojení několika oblastí. Zahrnuje jak oblast trestního práva se zaměřením se na trestní řízení u mladistvých proviněných, tak upravuje oblast mediace resp. využití mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých. Ačkoliv při vytváření tématu mé diplomové práce jsem téma považovala za dostatečně úzké, bylo jej následně třeba zúžit, což se projevuje v poslední kapitole, kde si za použití teoretické a empirické analýzy pokládám základní hypotetickou otázku mé diplomové práce.

Cílem diplomové práce je zhodnocení, jakým způsobem je mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých využívána. Mediací v soudnictví ve věcech mládeže se rozumí dobrovolný mimosoudní postup při hledání alternativního řešení trestních věcí.² Je třeba zdůraznit, že má práce se na alternativní způsoby řešení konfliktu zaměřuje pouze okrajově (především z důvodu stanoveného rozsahu práce). Zaměřuji se na samotný proces mediace, její průběh, nikoliv na následné řešení.

Jak jsem již výše zmínila, pokládám si v mé diplomové práci základní výzkumnou otázku:

Je mediace využitelná k řešení drogové kriminality mladistvých?

Abych mohla zahrnout do své práce praktické zkušenosti, dávám si za cíl spolupracovat s Probačním a Mediačním centrem v Ostravě, se zaměřením na mladistvé pachatele. Doufám

¹ VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 321.

² HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 317.

v to, že má diplomová práce přispěje k veřejné diskuzi na toto téma, jelikož se domnívám, že právě drogová kriminalita s následným využitím mediálních technik je často opomíjena a upravena pouze okrajově. Nejsou zodpovězeny otázky, proč právě u proviněných mladistvých v souvislosti s užitím drog se mediace nedoporučuje, je pouze striktně stanoveno, že mediace vhodná není. Toto považuji za další cíl mé práce, zodpovědět právě tyto otázky.

Tématem se zabývám celoplošně v celé České republice.

Dosavadní zpracování této problematiky není komplexní. V literatuře jsem se setkala pouze s pár kapitolami, které se na mediaci v oblasti soudnictví ve věcech mládeže zaměřovaly pouze okrajově. Ráda bych zmínila především *Lenku Holou*³, kterou jsem si také zvolila jako vedoucí mé diplomové práce, která se problematice mediace v České republice věnuje nejkomplexněji. V posledních pár letech byla vydána řada publikací v krátkých časových intervalech se snahou o nejaktuálnější zpracování.⁴ Jednou z inspirací pro zpracování tohoto tématu byla také zahraniční literatura (ačkoliv konkrétnější zpracování využitelnosti mediace k řešení případů drogové kriminality mladistvých nebyla k dohledání, a v této práci zdůrazňuji, že zahraniční úprava řešena není), a to konkrétně články zakladatele pojmu restorativní justice⁵. V neposlední řadě bych také zmínila autora zabývající- se Probací a Mediací v trestní oblasti, jimž je Pavel Štern, který se v jedné z publikací⁶ zabývá využití mediace v trestní oblasti dle mého názoru nejkomplexněji. Při rozpracování tématu jsem byla nucena vyhledávat zdroje jak z oblasti upravení mediace v obecné rovině, tak jednotlivé zdroje zabývající- se mladistvými a jimi páchanou kriminalitou. Z tohoto důvodu bych literaturu použitou v práci rozdělila na úpravu využití mediace v obecné rovině, na druhé straně byla použita řada publikací zabývající- se kriminalitou a trestní odpovědností mladistvých. V souvislosti s využitím zdrojů z obou těchto oblastí dochází k jejich propojení a celistvějšímu zpracování.

První kapitola krátce představuje klíčové pojmy, jako je mediace a restorativní justice. Role restorativní justice se zřetelem na účel ZSM je daleko více posílena⁷, což byl jeden z hlavních důvodů, proč jsem jej do první kapitoly zahrnula. Potom co se zaměřím na základní definici mého tématu, tedy rozbořím klíčových pojmů, které se k dané problematice vztahují, zohledním v další kapitole právní úpravu mediace v ČR jak v trestní, tak v netrestní oblasti, což považuji za podstatné zmínit s ohledem na další vyvstávající otázky.

³ Např. HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*, Praha: Grada Publishing a.s., 2011., HOLÁ Lenka. *Mediace a způsob řešení mezilidských konfliktů*, 1. Vydání, Praha: Grada Publishing a.s., 2003, HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013.

⁴ Především v rozmezí let 2011- 2013.

⁵ Např. ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha, Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.

⁶ Konkrétně: ŠTERN, Pavel: *Probace a mediace- možnosti řešení trestných činů*, 1. Vydání, Praha: Portál, 2010.

⁷ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha, Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 6.

Po zaměření se na kriminalitu mladistvých a příčiny jejího páchaní, následují 2 poslední kapitoly, pro mou práci zásadní. Předposlední kapitola, se zaměřením na využití mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých, si dává za cíl vymezit základní specifika využití mediace u mladistvých pachatelů, kterými se odlišuje od úpravy u dospělých pachatelů. Dalším záměrem je popsat základní metodické postupy, které jsou v této oblasti využívány a v neposlední řadě konkretizovat oblasti, ve kterých je mediace uplatňována.

V závěrečné kapitole se snažím o zodpovězení výzkumné otázky, zohledňuji teoretické i praktické výstupy, a přikláním se k jednotnému závěrečnému výstupu mé práce.

1 Základní pojmy

Kapitolu zabývající se základními pojmy diplomové práce považuji za klíčovou, jelikož prostřednictvím teoretických základů a praktického využití rozklíčuji jejich primární obsah a důležitost pro tuto práci. V následujících podkapitolách se zabývám následujícími pojmy. Mediaci v trestněprávním kontextu, trestní řízení se zdůrazněním rozdílů v trestním řádu a ZSM, restorativní justici a v neposlední řadě mladistvým pachatelem, který je primárním objektem mé diplomové práce.

1.1 Mediaci

Ačkoliv je tématem mé diplomové práce uplatnění mediace v trestní oblasti, je nutné pro celkové pochopení problematiky zohlednit také pojem mediace v základním slova smyslu. Slovo „mediace“ je odvozeno od latinského *medius*, což znamená střední, prostřední, neutrální. Již samotný název nás vede k podstatě mediace jako metody, což je řešení konfliktu kvalifikovanou osobou, která pomáhá účastníkům konfliktu k vzájemnému dorozumívání, jehož cílem je dosažení spokojenosti a kompromisu s procesem a výsledkem řešení konfliktu. Ačkoliv existuje nesčetné množství definic mediace, domnívám se, že podstata zůstává stále stejná.⁸

Předmětem mé diplomové práce je mediace, jako alternativní metoda řešení konfliktu, je nutné také rozebrat, jakým způsobem se tato alternativa prolíná do oblasti trestního práva a trestního řízení, která je jednou z hlavních dvou oblastí, vedle mediace v civilních věcech, kde je mediace uplatňovaná v praxi. Proto se na následujících stranách zaměřím konkrétně na mediaci v trestním řízení.

Stěžejním zákonem mediace v trestněprávním kontextu je zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediální službě, který v §2 odst. 2 definuje mediaci jako *„mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením“*

Mediaci může probíhat v průběhu celého trestního řízení nebo po rozhodnutí v merituu věci. Toto rozlišení uplatnění mediace ve fázích trestního řízení je podstatné z důvodu, že staví do popředí samotný proces mediace, nikoliv pouze zaměření na dohodu jako možnou formu odklonu od trestního řízení.⁹

Pokud bychom měli vymezit uplatnění mediace v trestním prostředí, jedná se především o prostředek k uplatnění tzv. odklonů v trestním řízení, ale zároveň i jako „post psychologická“ metoda vyřešení konfliktu po ukončení trestního řízení, popřípadě rozhodnutí v merituu věci.

⁸ ALFINI, J. J. a kol. *Meditation Theory and Practise*. LEXIS Publishing. 2001.

⁹ HOLÁ, Lenka. *Mediaci v teorii a praxi*, Praha: Grada Publishing a.s., 2011. s. 186

Mezi nevýhodu mediace v trestním řízení můžeme řadit fakt, že ji nelze uplatnit na všechny spáchané trestné činy, kdy zákon jasně definuje kritéria pro výběr případů, která jsou vhodná pro mimosoudní řešení věci.¹⁰ Mezi hlavní oblasti mediace řadíme tzv. malé procesy. Oblast méně závažných zločinů, každodenní malá kriminalita, majetkové delikty, kdy se jedná o malé částky. Tyto oblasti trestné činnosti zatěžují již přetížené soudy a metoda mediace má v podstatě práci soudů ulehčit a zjednodušit.

Je třeba zdůraznit, že mediaci nemůžeme řadit mezi tzv. odklon v trestním řízení neboli alternativní opatření.¹¹ Mediace je pouhým prostředkem k uplatnění těchto alternativních forem, kdy volba je také na straně pachatele a poškozeného, s ohledem na nutnost jejich dobrovolné účasti, jako účastníků mediace.

Dle Sotoláře¹² užití mediace v trestních věcech vychází z toho, že na trestný čin hledíme jako na konflikt (jiní autoři jej označují také jako sociální událost), který vznikl mezi pachatelem a obětí, jako reakce na spáchaný trestný čin. V tomto směru nemohu jinak než s ním souhlasit.

Mediátor tedy vstupuje jako zprostředkovatel, nezávislá strana mezi normami trestního práva, vnitřními normami obviněného a poškozeného. Úkolem mediátora je následně docílit vyváženého stavu mezi zúčastněnými, vyváženého stavu mezi normami společnosti, resp. trestního práva tak, aby mohlo dojít k úspěšnému všemi stranami schválenému konsenzu.¹³

Na počátku této kapitoly jsem definovala dle zákona pojem mediace v její obecné rovině, je třeba podotknout, že z hlediska trestního řízení je mediace velmi specifická, a od klasické mediace se v mnohých rysech liší. Nehledě na to, že v sobě kombinuje prvky trestněprávní a veřejnoprávní, zosobňuje v sobě i psychologické a sociální prvky.

Mezi hlavní účastníky mediace v trestních věcech řadíme osoby označené jako „pachatel“ neboli obviněný a „oběť“ neboli poškozený. Dalším podstatným článkem, zástupce státu, je nestranný mediátor. Nestrannost mediátora je podstatná z hlediska vyváženosti komunikace mezi stranami. V mediačním procesu mediátor nerozhoduje o výběru vhodného řešení. O výběru toho nejvhodnějšího řešení rozhodují samotné strany procesu, mediátor by měl „pouze“ podporovat strany při zvažování jednotlivých variant řešení. Je třeba zmínit, že mediátor nemá autoritu k tomu, aby nahrazoval soudce či arbitra.¹⁴

Role mediátora je velmi diskutabilní mezi odbornou společností. Vystává otázka, kdo je odpovědný za dosažené řešení mezi účastníky mediačního procesu? Mediátor, jako nestranný

¹⁰ Mediace je vyloučena například v případech organizovaného zločinu, zvláště závažných trestných zločinů proti životu a zdraví, proti svobodě a lidské důstojnosti v sexuální oblasti a jiné.

¹¹ Dle TZ k odklonům náleží podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, trestní příkaz, podmíněné odložení návrhu na potrestání a v řízení ve věcech mládeže odstoupení od trestního stíhání.

¹² SOTOLÁŘ, A. a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 109.

¹³ HRUŠKOVÁ, O. a kol. *K některým otázkám Probační služby*, Trestní právo č. 7- 8/1997, s. 15.

¹⁴ RISKIN, L. a kol. *Mediace aneb jak řešit konflikty*. Praha: FACIA, 1997, s. 12.

pozorovatel nebo samotní účastníci? Jak již bylo výše zmíněno, o výsledku mediačního procesu rozhodují účastníci prostřednictvím jimi navrhovaných alternativ řešení. Dle mého názoru by měl mediátor docílit co možná nejlepšího možného řešení mezi stranami mediačního procesu, ale zároveň s ohledem na dobrovolnost mediace by je neměl tlačit k cestám, kterými se nechtějí vydat a rozhodnutí ponechat na nich.

Lze konstatovat, že mediátor bude nést zodpovědnost především za procesní stránku vyjednávání, neboli tzv. řízení směru stran, nikoliv za obsah samotného vyjednávání a cílovou mediační dohodou.¹⁵

Největším přínosem mediace je to, že vede k řešení, která by byla velmi obtížně dosažitelná ve standardním soudním řízení. Zároveň je pro strany lidsky příjemnějším procesem, představuje menší otřes než standardní hlavní líčení před soudem.

Mediace probíhá nejlépe v atmosféře důvěry, a proto skutečnosti, které vyjdou najevo během procesu mediace, a týkají se stíhaného trestného činu, nejsou použitelné jako důkaz ve standardním trestním řízení, což stranám poskytuje určitou formu svobody slova.¹⁶

Z hlediska trestního procesu je mediace činností, která přispívá prostřednictvím neprocesních prostředků k nejúčelnějšímu využití alternativního projednávání a rozhodnutí určitých trestních věcí mimo klasické hlavní líčení, dále vede k posílení postavení poškozeného resp. poškozených osob trestným činem, k individualizaci t. postihu obviněných, k širšímu uplatnění trestních sankcí, které nejsou spojeny s trestem odnětí svobody a k účinnějšímu prevenci kriminality.¹⁷

Doposud sice výrazně převládá využití mediace ve stadiu t. řízení před meritorním rozhodnutím ve věci, ale některé mediační programy jsou realizovány až po rozhodnutí otázky viny a mediace pak probíhá v rámci uložené sankce resp. trestního opatření. S ohledem na vývoj a mnohem častější využívání této metody lze konstatovat a očekávat zefektivnění celého systému trestní justice, menší přetíženosti soudů a soudců v trestních věcech, ke zrychlení řízení a k hledání alternativních řešení, které omezuje stigmatizaci obviněného a oběti ve společnosti.

1.2 Probace

S ohledem na fungování celého systému alternativního řešení trestních věcí a využití probace, ať už v trestním řízení obecně, nebo v trestním řízení proti mladistvému, věnuji probaci jako institutu samostatnou podkapitolu. Ačkoliv je institut probace naprosto rozdílným od

¹⁵ RISKIN, L. a kol. *Mediace aneb jak řešit konflikty*. Praha: FACIA, 1997, s. 30.

¹⁶ Srov. §9 odst. 2 zák. č. 257/2000 Sb. o mlčenlivosti mediátora o skutečnostech, které se dozvěděl při mediaci.

¹⁷ SOTOLÁŘ, A. a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. s. 111.

institutu mediace, začlenila jsem tento pojem mezi pojmy základní z důvodu, že prostřednictvím využití řešení konfliktu mediací, může dojít k následnému využití probačních technik a metod.¹⁸

Pojem Probace pochází z latinského *probare*, což můžeme volně přeložit jako ověřování či dohlížení. Dle §2 odst. 1 zákona o PMS se probací rozumí:

„Organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu alternativních trestů nespojených s trestem odnětí svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzených ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo st. zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených společenských vztahů“.

Mezi probační činnosti patří především zajištění výkonu a organizace dohledu pověřeného probačního úředníka u uložených alternativních trestů a opatření.¹⁹

Význam probace spočívá v diferencovanějšímu přístupu k zacházení s pachateli trestných činů, vede ke zvýšení účinnosti trestní sankce a k dosažení vyváženého poměru mezi trestní represí a sankcí.²⁰ Probace lze označit jako tzv. humanizační prostředek docílení potrestání pachatele. Pachatel není vystaven pobytu ve vězení a je ušetřen zpřetrhání vazeb se svým blízkým okolím. V souvislosti s humanizací trestní justice si pokládám otázku, zda li právě tento prostředek vhodným pro možnou recidivu? Jsou pachatelé motivováni k „nepáchání“ trestní činnosti? Je patrné, že probaci nelze využít v závažných případech trestné činnosti, ale domnívám se, že je nutné se zamyslet, zda opravdu je tato cesta tou správnou.

Probační činnost je prováděna prostřednictvím probačních úředníků, jejichž postavení, práva a povinnosti jsou upravena v zákoně č. 257/2000 Sb. o PMS. Pozitivní přínos probačních úředníků shledávám v jejich aktivní participaci s obviněným, kdy se snaží o pochopení osobního rámce pachatele, důvodům páčání trestné činnosti, rodinného prostředí a v podstatě kontextu trestné činnosti s ohledem na jeho dosavadní život. Činnost probačních úředníků tímto způsobem přispívá k naplnění smyslu trestní spravedlnosti, ochranu společnosti před možnou recidivou a naplnění smyslu alternativního způsobu řešení trestních věcí.²¹

Probační úředníky nelze pojímat pouze jako sociální pracovníky, jejich autorita, na rozdíl od autority mediátorů je odvozena od autority soudu. Smyslem jejich působení přitom není pouhá kontrola chování obviněného, nýbrž snaha o pozitivní působení se snahou o vymezení se obviněného od prostředí, které by na něj mohlo negativně působit a způsobit další páčání

¹⁸ Jako příklad uvádím situaci, kdy mladistvý pachatel, který se dobrovolně zúčastní mediace, mu bude následně uloženo výchovné opatření související s probací např. probační program, dohled probačního úředníka apod.

¹⁹ ŠTERNÝ, Pavel. *Probace a možnosti řešení trestných činů*, 1. Vydání, Praha: Portál, 2010. s. 71.

²⁰ SOTOLÁŘ, A. a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. s. 24.

²¹ SOTOLÁŘ, A a kol. *Nizozemský model uplatnění alternativních trestů a mediace v trestních věcech a další perspektivy rozvoje probační a mediační služby v ČR*. Právní praxe č. 4/2000, s. 259-267.

trestné činnosti. Čímž mi byly zodpovězeny vyvstávající otázky, zda-li je probace vhodnou alternativou a prostředkem pro zamezení recidivy.

1.3 Trestní řízení

Ačkoliv trestní řád upravuje komplexně trestní řízení jako takové, ZSM se specifikuje na zvláštní postupy v rámci t. řízení ve věcech mladistvých. Ve spojitosti s právní úpravou také muselo dojít ke změně trestního řádu, který v §291 pouze odkazuje na úpravu v ZSM, jako úpravu zvláštní.

Výklad pojmu „trestní řízení“ v české legislativní úpravě nalezneme pouze okrajově, a to v §12 odst. 10 t. řádu, kdy pod pojmem trestním řízením se rozumí řízení dle tohoto zákona, což považují za velmi strohé s ohledem na jeho významnost. Trestní řád ve svých úvodních ustanoveních hovoří pouze o účelu tohoto zákona, jímž je v zásadě dosažení spravedlivého potrestání. V dalších ustanoveních se pak výkladově hovoří o základních zásadách, které tvoří komplexní právní rámec trestního řízení.

Výklad pojmu trestního řízení je především teoretický. Dle prof. Jelínka se trestním řízením rozumí „*zákonem upravený postup orgánů činných v t. řízení, případně i jiných osob zúčastněných na t. řízení, jejichž úkolem je náležitě zjistit, zda byl t. čin spáchán, a je-li tomu tak, zjistit jeho pachatele a uložit mu podle zákona trest nebo ochranné opatření, učiněn rozhodnutí vykonat, popřípadě jeho výkon zařídít. Dále působit k upevnování zákonnosti, k předcházení a zamezení t. činnosti a výchově občanů.*“

Základním účelem trestního řízení je v souladu se zákonem odhalit pachatele skutku, který naplňuje znaky trestného činu podle hmotného trestního práva, vyšetřit tento skutek a postavit pachatele před soud, jenž rozhodne o jeho vině či nevinně; v případě, že ho shledá vinným, uloží mu trest nebo ochranné opatření (nebo obojí), případně upustí od potrestání, a zajistí výkon trestu i ochranného opatření.“²²

1.4 Restorativní justice

Známý princip „oko za oko, zub za zub“ aneb nahlížení na trestní spravedlnost je již principem přeživším. S ohledem na společenský vývoj ke konci 20. Století, snahu o vytvoření nového teoretického konceptu trestní justice, který by zajistil úspěšné trestní stíhání pachatelů, uspokojení (ať už materiální či emocionální kompenzace) obětí trestného činu a snížení kriminality došlo postupně k ústupu prvotního zájmu společnosti na potrestání pachatele, který se stal zájmem druhotným. Cílem legislativních změn bylo také snížit zatíženost soudů, státních zastupitelství, věznic, zefektivnit a zrychlit trestní řízení samotné.

²² ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Codex Bohemia, 1999. s. 28.

V 70. letech 20. století vzniklo v Kanadě a Spojených státech amerických hnutí, které mělo za cíl změnit principy uplatňování trestní spravedlnosti, jako formy odplaty. První forma restorativního řešení trestného činu vandalství se uskutečnilo v roce 1974, tento případ je v odborné literatuře znám jako *Elmira Case*.²³ Pracovník, který řešil daný případ, navrhl soudci, který případ řešil, aby pachatelé navštívili všechny poškozené, čímž v konečném důsledku zajistil oběma mladistvým pouze podmíněný trest. Jednalo se první doložený případ řešení případu prostřednictvím mediace, která je momentálně považována za nejrozšířenější postup v rámci restorativní justice.

„Restorativní justice je proces, který chce v maximální míře zapojovat ty, kdo mají na konkrétním trestném činu podíl, a společně zjišťovat a řešit újmu, potřeby a povinnosti s cílem přivodit ozdravení a dát věci do pořádku, natolik je to jen možné“²⁴

Pojem restorativní justice (z angl. restore- obnovit, navrátit do původního stavu) se začal formulovat ve druhé polovině 20. století, kdy docházelo k ústupu od tradičního pojetí trestní justice tzv. retributivní justice, jejímž cílem je především odplata a potrestání pachatele. Restorativní justici nelze pojímat jako ucelený komplex pravidel, který se od justice retributivní vyhrazuje, spíš bychom mohli tvrdit, že se tyto dva koncepty navzájem prolínají a doplňují. Zásadním problémem je skutečnost, že restorativní přístupy lze aplikovat pouze ve vhodných případech (např. je podmínkou aktivní účast pachatele na náhradě způsobené škody), zatímco trestní justice má povinnost reagovat na všechny spáchané trestné činy.²⁵

Restorativní justice chápe komplexně trestný čin jako sociální událost, interpersonální konflikt mezi pachatelem a poškozeným. Spáchaním trestného činu dále konflikt může vzniknout mezi pachatelem, dalšími oběťmi trestné činnosti, společností a jejími hodnotami, které byly spáchaním trestného činu narušeny.²⁶

Howard Zehr, jeden z otců myšlenek o restorativní justici, rozlišuje tři pilíře, které mají směřovat k úspěšnému obnovení spravedlnosti.²⁷

Jako první pilíř zmiňuje „újmou a potřeby“, které se primárně vztahují k oběti trestného činu, která z pohledu restorativní justice stojí na prvním místě. V souvislosti s tímto pilířem si klade otázky týkající se újmy, která vznikla oběti, možnostech jejího odškodnění a zda-li újma vzniklá poškodila i třetí osoby. Dle základních principů restorativní justice nemá být zločin chápán jako porušení společenských pravidel či hodnot, ale jako škoda, která oběti vznikla, a

²³ Trestný čin byl spáchán v městečku Elmira, provincie Ontario.

²⁴ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*, Praha, Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 5.

²⁵ KARABEC, Z. *Koncept restorativní justice*. In Karabec, Z. (ed.): *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: IKSP, 2003, s. 18.

²⁶ HOLÁ, L. *Mediace a způsob řešení mezilidských konfliktů*. 1. Vydání, Praha: Grada Publishing a.s., 2003. !!!

²⁷ ŠTERN, Pavel. *Probace a mediace- možnosti řešení trestných činů*. 1. Vydání, Praha: Portál, 2010. s. 30.

kteřá je nebezpečná pro společnost, v případě pachatelovy recidivy. Škoda je chápána široce, tedy zahrnuje at' už újmu materiální, fyzickou, psychickou.

Druhý pilřr odkazuje na závazky a povinnosti, které leží na bedrech pachatele trestného činu, který je v případě prokázání viny za ně odpovědný. Je pachatelovou povinností se aktivně participovat na odstranění škodlivých následků své trestné činnosti. V případě jeho nedobrovolnosti se náhrada škody realizuje prostřednictvím soudního donucení.

Třetím pilřřem a předpokladem pro úspěšný proces je osobní účast účastníků, jejich dobrovolnost. Koncept restorativní justice nepovažuje poškození obětí jako poškození veřejných zájmů, ale jako poškození zájmů mezilidských.

Restorativní justice je tedy proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny „obětí“, které byly trestnou činností dotčeny, přičemž usiluje o uzdravení a obnovení narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje identifikovat újmy způsobené a z nich odvozené potřeby realizovat.²⁸

Aliance nevládních organizací působících při OSN v oblasti prevence kriminality a trestní justice formulovala pracovní definici následovně: „*Restorativní justice je proces, při kterém všechny strany, mající účast na určitém trestném činu, se setkávají za účelem kolektivního posouzení, jak vyřešit nepříznivé následky trestného činu a jeho budoucí výsledky*“²⁹

V souvislosti s restorativní justicí je frekventovaně používaným pojmem pojem kolektiv nebo komunita. Komunita není uzavřeným okruhem osob, rozumí se jím příslušné sociální společenství osob, kterou spojuje trestná činnost pachatele. Jde o komunity založené např. na osobních vztazích (typickým příkladem je rodina), území, kde byla trestná činnost spáchána nebo sociální příslušnosti (profese, vzdělání apod.) Povinností pachatele je udělat maximum pro to, aby napravil své jednání. Projednáním problematiky uvnitř komunity směřuje k obnovení narušených vztahů a především snížení rizika recidivy. Celý tento nový přístup nastoluje ozdravný proces, usiluje o nenásilný smír a nápravu způsobených škod.³⁰

Jak již bylo zmíněno cílem restorativní justice je nastolení míru popřípadě dohody mezi pachatelem a obětí. Za prakticky nejrozšířenější postupy lze považovat postupy mediační. Je však třeba zdůraznit, že nelze ztotožňovat mediační programy s programy restorativními. Jedním z hlavních rozdílů je, že v případě restorativních programů kontakt pachatele s obětí vždy vhodný není, jak je tomu u mediace, která si kontakt účastníků žádá. Aby se pachatel mohl stát účastníkem většiny kontaktů restorativní justice musí přiznat odpovědnost za spáchaný trestný čin. Dalším rozdílem je kupříkladu stejné postavení účastníku v rámci mediačních programů,

²⁸ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha, Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 26.

²⁹ Restorative Justice Handbook. Vienna, s. 10-17 April 2000.

³⁰ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 274.

zatímco u programů restorativních jsou zpravidla účastníky obviněný a poškozený, kteří zdaleka stejnou právní pozici nemají.³¹

Mediací v restorativním smyslu se ovšem zpravidla rozumí pouze takový proces komunikace mezi pachatelem, obětí a dalšími dotčenými subjekty, vedený mediátorem, který vyústí u pachatele k uvědomění si důsledků svého činu a převzetí plné odpovědnosti za jeho kompenzaci a u obětí ke snížení, resp. zbavení se pocitu ohrožení, strachu či bezmoci.

Vzhledem k zaměření mé práce na tematiku mladistvých je na místě zmínit účinnou metodu, formu mediace, která je považována za vhodnou primárně u mladistvých delikventů. Touto metodou je tzv. rodinná konference. Výzkumné studie³² potvrzují, že tato metoda patří mezi nejúčinnější při projednávání trestního řízení ve věcech mladistvých. Hlavním důvodem je, že přítomná rodina mladistvého pachatele je nutná čelit podrobnému popisování jednání mladistvého vůči oběti trestné činnosti. Je prokázáno, že rodina po této zkušenosti se aktivněji zajímá o chování člena rodiny, který byl obviněn.³³ Mediace u mladistvých pachatelů je také ztotožňována s mediací rodinnou, čímž se budu také zabývat v následujících kapitolách.

Propojení trestněprávního přístupu k řešení trestné činnosti a mediace jako metody řešení konfliktních situací umožňuje naplňovat předpoklady restorativní justice.³⁴ Přičemž pochopení a uznání viny ze strany samotného pachatele trestného činu je patrně stěžejním cílem restorativní justice, neboť dosažení tohoto stavu je nejspolehlivější zárukou toho, že v budoucnu nedojde k recidivě.³⁵

1.5 Mladistvý pachatel

Jelikož je má práce úzce zaměřena na trestnou činnost mladistvých a její následné řešení, považuji za důležité si v následující kapitole tento pojem definovat.

Pojem mladistvý bylo v trestním právu zavedeno, aby došlo k odlišení od plné trestní odpovědnosti dospělých pachatelů.³⁶ §109 trestního zákoníku obsahuje výkladové ustanovení:

„Trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „ZSM“). Pokud ZSM nestanoví jinak, postupuje se dle tohoto zákona“.

Trestní zákoník a trestní řád se tedy užijí pouze subsidiárně, pokud ZSM neobsahuje zvláštní právní úpravu. Přijetím zákona č. 218/2003 Sb. došlo k přelomové změně, kdy

³¹ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 276.

³² Prováděné na Universitě v Minnesotě v roce 2000.

³³ KARABEC, Z. *Koncept restorativní justice*. In Karabec, Z. (ed.): Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2003, s. 12

³⁴ SOTOLÁŘ a kol. *Alternativní řešení trestní věci v praxi*. Praha: C. H. BECK, 2000. s. 12.

³⁵ ŠČERBA, F. *Restorativní justice a alternativní tresty v aplikační praxi*. Zborník z mezinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2015.

³⁶ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Trestná činnost dětí a mladistvých*. Právo a rodina, 2005, s. 8 – 11.

v současné právní praxi je problematika mladistvých upravena zejména v již zmiňovaném ZSM, který modifikuje právní úpravu sankcí v trestním zákoníku, a v zákoně č. 141/1961 Sb., trestním řádu.

Mladistvý je trestně odpovědný od patnáctého roku věku. Mladistvým se pak rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Za mladistvého je možné považovat pachatele až dnem, který následuje po dni, kdy pachatel dovršil patnáctý rok věku.³⁷

Skupina dětí mladších 15 let není trestně odpovědná. Dopustit se nemůže ani provinění, ani t. činu. Svým jednáním může pouze naplnit znaky činu jinak trestného. Dětem lze pak uložit různá opatření v rámci občanskoprávního řízení.³⁸

V souvislosti s pojmem mladistvý je třeba také zmínit používaný termín „*osoba blízka věku mladistvého*“ jedná se o jedince mezi 18. a 19. rokem věku. Pojem se užívá převážně v kriminologii a praxi. V trestním zákoníku (§ 41) se toto slovní spojení zmiňuje pouze jako polehčující okolnost při výměře trestu (Šoukal a kol., 2000 s. 6).

V řízení, které je vedeno proti mladistvému se můžeme frekventovaně setkat s pojmem rozumová a mravní vyspělost, která je klíčová pro posouzení trestní odpovědnosti³⁹. Nedostatek těchto složky rozpoznávací a určovací, která je zjišťována znaleckým posudkem⁴⁰, může vyústit v nedostatek podmínek pro trestní stíhání mladistvého⁴¹ a následně v možnost zastavení trestního stíhání.

Z hlediska koncepcí trestní odpovědnost můžeme hovořit o koncepci relativní trestní odpovědnosti.⁴²

Při posuzování vyspělosti jedince je podstatné, zda- li mladistvý byl a je schopen rozpoznat nebezpečnost páchaného trestného činu, resp. provinění, a určit, že daný skutek není z mravního hlediska adekvátní.

Ve zprávě, která je zpracovávána pracovníky orgánu sociálně- právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) či PMS mají být při posuzování znalcem také obsaženy informace o stupni mravního a rozumového vývoje mladistvých.

³⁷ZATECKÁ, E. HRUŠÁKOVÁ M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. s. 7.

³⁸MUŽÍKOVÁ, Alena. *K trestní odpovědnosti mládeže za protiprávní činy*. Sborník Problémy trestního postihu mladistvých. Olomouc: Nakladatelství UP, 2003.

³⁹ §5 odst. 1 ZSM: „Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“

⁴⁰ Dle §105 TZ.

⁴¹ Dle §11 písmena d) TZ.

⁴² Koncepce absolutní trestní odpovědnosti je typická pevnou dolní věkovou hranicí, která je neměnná a určující její počátek bez ohledu na posuzování vyspělosti jedince.

Za mravní vývoj osobnosti mladistvého zákon považuje „Proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a ty přeměňuje na osobní a morální kvality“.

Složka rozumového vývoje zahrnuje „Postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení.“⁴³

Dikce tohoto zákona se jeví jako komplikovaná, přičemž dle mého názoru jsou nejdůležitějšími prvky principy společnosti, které si mladistvý pachatel osvojil či nikoliv a rozpoznávací schopnost vybočení z těchto principů, které byly společností nastaveny.

Jelikož se v mé práci zabývám propojení trestního řízení a mediace, je zde vhodné zmínit jakou roli má Probační a Mediační služba právě v trestním řízení ve věcech mladistvých. ZSM věnuje značnou pozornost ve fázi dokazování zjišťování poměrů mladistvého, konkrétně před a v době spáchání provinění. Tuto činnost vykonává buď příslušný orgán sociálně- právní ochrany dětí příslušného okresního, resp. obvodního úřadu, případně Probační a Mediační služba. V této fázi dochází ke zjišťování poměrů mladistvého dle § 55 ZSM, které jsou podstatné pro alespoň částečné pochopení rodinné situace pachatele.

V ZSM je kladen důraz na dohled probačního úředníka uvedený v §16 ZSM, který stojí na první úrovni možných forem výchovných opatření mladistvých. Jedná se o samostatný druh výchovného opatření, který lze však kombinovat s dalšími druhy sankcí. Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt mladistvého s probačním úředníkem, který má pozitivně působit na pachatele, pozitivně působit na rodiče s ohledem na výchovu mladistvého, a v neposlední řadě odborné vedení a pomoc mladistvému s cílem, aby vedl řádný život. Dohled je prováděn v místě, kde mladistvý bydlí nebo se dlouhodobě zdržuje.

Dalším výchovným opatřením, který je úzce propojen s probací a mediací jsou probační programy uvedené v §17 ZSM. Od ostatních opatření dle ZSM se toto výchovné opatření liší tím, že k jeho uložení je nutností souhlas mladistvého, s ohledem na aktivní účast a pozitivní přístup mladistvého.⁴⁴

Dále již v samotném řízení, ve fázi dokazování je úkolem PMS šetřit příčiny provinění, potřeby mladistvého vzhledem k možnosti alternativního vyřešení věci již v přípravném řízení.⁴⁵

Jeden z autorů⁴⁶ návrhu tohoto zákona shrnuje jeho význam:

⁴³ ŽATECKÁ, E. HRUŠÁKOVÁ M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. s. 18.

⁴⁴ ŽATECKÁ, E. HRUŠÁKOVÁ M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. s. 52.

⁴⁵ VEČERKA, Kazimír a kol. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: KUFR s.r.o., 2009.

⁴⁶ JELÍNEK, J. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení*. In: Kriminální věda 4/2003

„Trestné činy mladistvých budou posuzovány podle zvláštních pravidel, specializovanými soudy zřízené pro mládež, s možností širší škály trestů a nápravných opatření. Současně ZSM zavádí nové postupy, které mění obsah základních zásad trestního řízení, které jsou obsaženy v trestním zákoníku“.

Mediační technikou, která je v oblasti mladistvých PMS uplatňována, je tzv. trojkrok. Jedná se o postup, kdy proběhnout nejprve setkání pracovníka PMS s obviněným mladistvým, poté s poškozeným a po souhlasu obou stran (nutné zdůraznit, že mediace musí být dobrovolná) společné setkání za přítomnosti mediátora.⁴⁷

Zajímavým specifickým u mediace ve věci mladistvého mívá mediace formu rodinné mediace.⁴⁸ Této formy mediace se mohou účastnit rodinní příslušníci, zákonní zástupci, poškození, blízké osoby poškozeného, probační úředník, pracovníci OSPOD. Hlavním rysem rodinné konference je především výchovný vliv na mladistvého pachatele.⁴⁹

Dochází k rozšíření principu oportunity trestního stíhání ve věcech provinění mladistvých. Státní zástupce a specializované soudy pro mládež mohou u těch méně závažných provinění mladistvého současně se splněním určitých podmínek odstoupit od trestního stíhání, z důvodu jeho neúčelnosti, a jestliže potrestání by nebylo nutné vzhledem k možné recidivě. Jedná se o další formu tzv. alternativního vyřízení trestní věci v české trestní justici.⁵⁰

⁴⁷ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 418.

⁴⁸ K metodě konference viz. blíže kapitola o restorativní justici.

⁴⁹ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 419.

⁵⁰ VEČERKA, Kazimír a kol. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: KUFR s.r.o., 2009.

2 Právní rámec uplatnění mediace v České republice

V legislativním systému ČR rozlišujeme dvojí zakotvení mediace. A to ne ve dvou případech, a to v oblasti trestního a netrestního práva. V následujících podkapitolách dochází k rozlišení a bližší specifikaci zakotvení a uplatnění mediace v rámci tohoto dvojího vymezení. Kapitulu právního rámce uplatnění mediace v trestním řízení v ČR jsem zahrnula především ke stanovení legislativních hranic, ve kterých se v této diplomové práci budu zabývat. Na začátku těchto podkapitol je třeba zdůraznit, že v české praxi je mediace nesprávně ztotožňována s probací. Nejpravděpodobnějším důvodem je institucionální zakotvení Probační a Mediační služby, která pramení ze zákona č. 257/2000 Sb.⁵¹ Zjednodušeně řečeno Probačí se rozumí zejména dohled, zatímco Mediací dohoda.

2.1 Upravení mediace v trestní oblasti

O mediaci v kontextu trestního řízení se začalo hovořit zejména po roce 1989 v souvislosti s výrazným projevem nedostatků trestní justice minulého režimu. Hlavním cílem bylo zavedení alternativního způsobu řešení spáchaných trestných činů tzv. odklonů v trestním řízení, s ohledem na aktivní zapojení pachatele, s cílem odčinění následků trestného činu a následně usmíření mezi pachatelem a obětí prostřednictvím mediačních metod.⁵² V roce 1993 došlo k prvnímu kroku, jímž byla novela trestního řádu⁵³. Byl zaveden první alternativní institut tzv. podmíněného zastavení trestního stíhání⁵⁴, čímž byly postaveny první základy pro nové pojetí trestní tzv. *restorativní justice* („obnovující spravedlnost“) v ČR, jež věnuji samostatnou podkapitolu.

Druhým krokem bylo zavedení dalšího odklonu od standardního průběhu trestního řízení tzv. narovnání.⁵⁵ Tento institut trestního řízení se uplatní v případech, kdy stát nemá výrazný zájem na trestním postihu pachatele a dává přednost dohodě mezi pachatelem a poškozeným, v souvislosti s nahrazením újmy vzniklé.

Mezi prvky mediace těchto institutů můžeme řadit dosáhnutí odklonu od standardního průběhu trestního řízení, kdy zpravidla tato řízení nekončí rozhodnutím o vině a trestu, ale usmířením pachatele a obviněného, a v neposlední řadě jsou prostředkem k odčinění újmy spáchaného trestného činu, což zohledňuje zájmy poškozeného na projednané věci.

⁵¹ VETEŠKA, J. *Mediace a Probace v kontextu soc. andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

⁵² ŠTERN, Pavel. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál 2010. s. 11-16.

⁵³ Novela trestního řádu č. 292/1993 Sb.

⁵⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. II. díl. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2002. s. 1814.

⁵⁵ Novela trestního řádu č. 152/1995 Sb.

Dalším výrazným prvkem mediace, který se promítá do institutů v trestním řízení je prvek menší formálnosti a komplikovanosti trestního řízení, s ohledem na závažnost spáchaného trestného činu.

S ohledem na možnosti alternativního způsobu řešení trestních věcí uvedených v trestním řádu⁵⁶ můžeme zohlednit tento zákon za důležitý pramen mediace v trestním řízení. Především §307 a 308 TR, které se týká podmíněného zastavení trestního stíhání a §309-314 TR upravující schválení narovnání.⁵⁷

Výše uvedené instituty alternativního způsobů řešení konfliktů se snaží především o dohodu mezi obviněným na straně jedné a pachatelem na straně druhé. Aby mohlo dojít k účinné a platné dohodě je nutná přítomnost kvalifikovaného mediátora. Činnost mediátora v trestních věcech resp. Probační a Mediační služby upravuje *zákon o Probační a Mediační službě*⁵⁸ (dále jen „PMS“), která provádí v rozsahu stanovené tímto zákonem úkony probace a mediace ve věcech projednaných v trestním řízení, která byla vytvořena jako částečně samostatná justiční složka.

Probační a Mediační služba působí na poli trestní justice od roku 2001 a vychází ze součinnosti dvou profesí- sociální práce a práva, zejména práva trestního. Důvodová zpráva k tomuto zákonu však nevylučuje, že se PMS může zaměřovat i na občanskoprávní věci projednané před soudem⁵⁹. Mezi její základní cíle své činnosti si deklaruje: integrace pachatele zpět do společnosti, podpora poškozeného a ochrana společnosti.⁶⁰ Důvodová zpráva dále stanoví: „Je třeba zajistit, aby zejména u mediace byla střediska Probační a mediační služby včas vyzkoušena o trestních věcech, které jsou vhodné k tomuto postupu, již na počátku trestního stíhání, a proto se stanoví policejním orgánům a státním zástupcům povinnost vyzkoušet je o takových vhodných věcech, zejména u mladistvých, aby mohl být některý alternativní způsob řízení využit už na počátku trestního stíhání nebo místo něj“⁶¹. Z čehož můžeme konstatovat, že Probační a Mediační služba, jako organizační složka státu, je částečně samostatným orgánem, a zároveň orgánem závislým na orgánech činných v trestním řízení.

Zákon o Probační a Mediační službě jasně definuje pojem Mediace, § 2 odst. 2. zákona o PMS stanoví: „*Mediací rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediací lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného*“

⁵⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

⁵⁷ Při jejich zavádění bylo přihlédnuto k doporučení Rady Evropy č. R (87) 18 ze dne 17. Zář 1987.

⁵⁸ Zákon č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a Mediační službě.

⁵⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a Mediační službě. Dostupné na < <https://www.beck-online.cz> >.

⁶⁰ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA. Tab..Poslání a cíle. Dostupné <https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>.

⁶¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a Mediační službě. Dostupné na < <https://www.beck-online.cz> >.

Právním předpisem, na který bude často odkazováno je dle mého názoru nejpodstatnější pramen mediace v soudnictví ve věcech mládeže, a to zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „ZSM“), který upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.

Tento zákon upravil specifický druh zvláštního způsobu řízení, který lze uplatnit pouze u mladistvých, a to konkrétně odstoupení od trestního stíhání uvedené v §70 a §71 ZSM, které je možné použít u provinění, na něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující tři léta, chybí zde účelnost trestního stíhání a nutnost potrestání mladistvého pachatele.

ZSM dále rozlišuje v §10 ZSM druhy opatření, které lze mladistvému uložit, a to výchovná opatření, ochranná opatření a opatření trestní. Dohled probačního úředníka a probační program je zařazen mezi opatření výchovná.

Cílem tohoto zákona, jak je stanoveno v §1 odst. 2 ZSM, je především užití opatření, které účinně přispěje k tomu, aby k další protiprávní činnosti mladistvých a osob mladších 15 let nedocházelo. Zároveň je uvedeno, že *„Řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páchání protiprávních činů“*. V této rovině se můžeme opět setkat s principem restorativní justice, kdy dochází ke vzájemné propojenosti principů restorativní justice, zákona ve věcech mládeže a mediace, která účelně slouží k mimosoudnímu urovnání konfliktu (sociální události) vzniklého v důsledku provinění mladistvého.⁶²

Tvůrci zákona o soudnictví ve věcech mládeže zdůrazňují požadavek na výchovnou funkci tohoto zákona před funkcí represivní.⁶³ Příkladem může být v řízení v trestních věcech mladistvých požadavek spolupráce Probační a Mediační služby s orgánem sociálně- právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“). V návaznosti na výše uvedené za pramen mediace v trestním řízení uvádím také zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně- právní ochraně dětí.

Je nutné podotknout, že v obecně rovině upravuje problematiku mladistvých také trestní zákoník č. 40/2009 Sb., a to konkrétně v §109 ve kterém je uveden vztah mezi trestním zákoníkem a zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je zákonem speciálním, tudíž se použije přednostně.

V neposlední řadě bych ráda zmínila také zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, který zmiňuje mediační jednání pouze okrajově v §474 v rámci úkolu soudu o péči o nezletilé: „*Za účelem ochrany zájmu dítěte soud vede rodiče k nalezení smírného řešení. Soud může rodičům*

⁶² HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 318.

⁶³ Upraveno v §1 odst. 2 ZSM

uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídít setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie.“

2.2 Upravení mediace v netrestní oblasti

Ačkoliv mediace v jiné než trestní oblasti neměla svou vlastní úpravu, výkon mediace mohl být prováděn na základě živnostenského oprávnění jako volná živnost. Následně pak docházelo k uzavření smlouvy dle občanského zákoníku. Tato úprava představovala mnoho komplikací, ať už z důvodu promlčecích lhůt, na nichž mediace neměla vliv a představovala značné oslabení stran. Potřeba legálního zakotvení institutu mediace v netrestní oblasti do českého právního řádu vyvstala v souvislosti s přijetím směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES ze dne 21. Května 2008.⁶⁴ Vzhledem k tomu, že český právní řád před přijetím směrnice institut mediace neupravoval (vyjma úpravy v oblasti trestního práva) stálo Ministerstvo spravedlnosti před důležitým rozhodnutím, zda-li přijmout minimalistickou úpravu za účelem transpozice směrnice, či využít příležitosti pro vypracování návrhu zákona o mediaci.⁶⁵

„Institucionalizovaného“ zakotvení a mediálního zájmu se překvapivě dočkala až přijetím *zákona o mediaci*⁶⁶, který byl přijat Parlamentem ČR dne 2. Května 2012 a nabyl účinnosti 1. Zářím 2012. Předmětem mediace ve smyslu zákona o mediaci mohou být věci občanskoprávní, rodinné, pracovní, obchodní a správní. Zákon o mediaci rámcově upravuje základní instituty, které se běžně využívají při uplatnění mediace. Vymezuje osobu mediátora, jako nezávislého pozorovatele a prostředníka, okamžik zahájení a ukončení mediace, a v neposlední řadě náležitosti mediační dohody, která je hlavním předmětem a cílem mediace. Zároveň přikládá velký význam mediaci rodinné. Tento zákon můžeme ho považovat za pramen základní v netrestní oblasti a přijetí tohoto zákona bylo z pohledu práva významným milníkem.⁶⁷

⁶⁴ Tato směrnice upravuje přeshraniční spory v občanských a obchodních věcech. V hojně míře se zde vyskytuje pojem mediace a možnosti jejího využití.

⁶⁵ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 190.

⁶⁶ Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci).

⁶⁷ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Vydavatelství Leges, 2014. s. 15.

3 Trestná činnost mladistvých

V této kapitole se budu věnovat definici pojmu trestného činu, jak z hlediska trestního zákona tak ZSM. Dále se budu zamýšlet nad příčinami páchaní trestné činnosti mladistvými pachateli. V této fázi bych se ráda zaměřila na určitou skupinu trestných činů, která je u mladistvých jednou z nejčastějších⁶⁸, a tou je drogová kriminalita mladistvých. V poslední kapitole pak budu konkrétně zkoumat podmínky, za jakých by bylo užití mediační metody u drogově závislých mladistvých pachatelů možné.

3.1 Kriminalita mladistvých

Dle článku ministerstva vnitra ČR se za posledních 20 let zvýšil počet vyšetřovaných mladistvých trojnásobně a dětí tří a půl násobně, přičemž od počátku roku 1990 vzrostl počet dětských pachatelů ve věku do 15 let o 160% a mladistvých ve věku 15-18 let o 100% (MVČR 2014). Vzhledem k těmto statistikám, které jsou značně znepokojující, lze považovat nárůst trestné činnosti mladistvých za velmi závažný problém společnosti.

Kriminalitou se rozumí soubor všech trestných činů definovaných v zákoně a spáchané kýmkoliv.⁶⁹ Často se v souvislosti s páchanou trestnou činností mladistvými můžeme setkat s pojmem delikvence, která pak označuje jednotlivé konkrétní osoby, které se trestné činnosti dopouští.

Mezi charakteristické rysy delikvence mládeže dle Národního informačního centra pro mládež⁷⁰ patří:

- Malá nebo žádná zkušenost s trestnou činností
- Páchání trestné činnosti se spolupachateli
- Trestná činnost páchána živelně pod tlakem nutné potřeby mladistvého
- Převládá emotivní motivace nad motivací rozumovou
- Mladiství jsou často pod vlivem návykové látky (nejčastěji alkohol či drogy)
- Úkon je činěn agresivně s nepřiměřenou reakcí
- Vzhledem ke spontánnosti, často chybí příprava, schází prvek plánování
- Trestná činnost se vyznačuje devastací, ničením předmětů, jejich následným znehodnocováním
- Mladí pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim líbí (např. automobily, motocykly, alkohol, cigarety, léky apod.)

⁶⁸ Vyplývá ze statistik Ministerstva vnitra

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ *Statistické přehledy kriminality za rok 2009*. Dostupné na <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2009.aspx>.

Jako nejčastější trestné činy páchané mládeží jsou v dostupných publikacích a také ve statistikách Ministerstva vnitra České republiky uváděny krádeže, vloupání, loupeže, úmyslné ublížení na zdraví, maření výkonu úředního rozhodnutí, nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů, šíření toxikomanie, vandalismus, sprejerství, výtržnictví, poškozování cizí věci, dopravní nehody, obecné ohrožení (tzv. planý poplach), sexuálně zaměřené trestné činy mladistvých jsou páčány především pod vlivem alkoholu. Tyto statistiky vyplývají opět ze článku Ministerstva vnitra ČR z roku 2014.

S ohledem na vymezení nejčastější trestné činnosti páchané mladistvými se ve své práci budu konkrétně zabývat trestnou činností související s drogovou kriminalitou. Tedy konkrétně nedovolenou výrobou, držení psychotropních látek jedů a šíření toxikomanie. Mezi nejčastější formu drogové kriminality u mladistvých spočívá v užívání tzv. měkkých drog. Pod tímto pojmem si můžeme představit užívání kanabisu neboli marihuany a hašiše (s větším obsahem THC).⁷¹ Z projektu ESPAD (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs), který byl naposledy realizovaný v roce 2013, vyplynulo, že s touto měkkou drogou má zkušenost něco přes 19% mladistvých žáků. Z uvedeného výzkumu také vyplývá, že užívání drog má velmi úzkou spojitost s nedostatečnou psychickou podporou od rodičů, což také uvádím v jedné z předchozích kapitolách, věnující se rizikovým faktorům ovlivňující kriminalitu mládeže. Tento závěr však nemůžeme generalizovat, že mladiství užívají drogy za předpokladu jejich slabší povahy anebo frustrování, ať už z jakéhokoliv důvodu. V mnohých případech je to právě naopak, kdy mají dostatek odvahy experimentovat. V rámci tohoto výzkumu mě velmi zaujalo stanovisko, které tvrdí, že užívání měkkých drog zvyšuje pravděpodobnost delikventní činnosti (majetkové či násilné). Výzkum se zabýval také užíváním tzv. tvrdých drog⁷² (Extáze, LSD, speed či amfetaminy), které vyzkoušelo během svého života necelé 1% žáků.

3.2 Příčiny kriminality mladistvých

Delikvence mládeže patří v současné době mezi přední kriminologická témata. Studium nezákonného chování mladistvých je zároveň považována za velmi důležitou oblast s ohledem na větší pravděpodobnost jeho nápravy a opětovné integrace do společnosti.

Mezi příčiny tzv. prediktory deliktního chování patří řada příčin, okolností, které deliktnímu chování předcházely, provázely a umocňovaly vývoj mladistvého. Na následujících stranách si tyto faktory blíže osvětlíme. Příčin kriminality je hned několik, dlouhodobě je znám vliv

⁷¹ Dle zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů.

⁷² Trestné činy podle §284 a §285 TZ stanoví nižší trestní sazbu v případě přechování a pěstování pro vlastní potřebu konopných látek na rozdíl od látek jiných. Zákonodárce tak odlišil trestnost tzv. měkkých drog a tvrdých drog, a to z důvodu různého stupně negativních zdravotních a společenských dopadů.

dědičnosti, poruchy vývoje dítěte, vliv rodiny, školy, skupiny vrstevníků, nelze také opomenout trávení volného času mládeže.⁷³ Kriminalita mládeže přičemž není ovlivňována jednotlivými faktory, ale teprve vzájemným působením více faktorů. Jedny z nich mají charakter faktorů vnitřních (osobnostní) a druhé charakter faktorů vnějších (které uvádím v podkapitolách), přičemž obě skupiny jsou ve vzájemné interakci a následně buď dochází k bilanci a rovnováze, anebo přetížení a nerovnováze.

3.2.1 Rodina

Prvním faktorem ovlivňujícím mladistvého je rodina. Dle Matouška⁷⁴ pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin, kde mladistvý nenachází dostatek podpory a zároveň poskytnutí určitého vymezení mezi dovoleného chování, mladistvý hledá únik. Nejčastěji jej nachází ve vrstevnických skupinách, která pro něj často představuje problematické zázemí.

Rizikovým faktorem ovlivňujícím budoucí chování mladistvého je nejen disharmonie rodiny, ale také nepřítomnost jednoho z rodičů. V rodině delikventně se chovajících mladistvých chybí nejčastěji otec, chlapec tak postrádá mužský vzor, dívka model mužského chování.

Dalším faktorem v souvislosti s rodinou je delikventní chování alespoň jednoho z rodičů, které je podvědomým vzorem pro mladistvého. Důležitá pro vznik kriminálního chování je také kvalita rodinných vazeb, disharmonie či extrémní výchova rodičů. Rodiče tak často neúmyslně pozitivně posilují nežádoucí chování mladistvého a nerozvíjejí vzorce chování. Tato skutečnost pak vede k delikventnímu chování jedince.⁷⁵

3.2.2 Školní prostředí jako rizikový činitel

Důležitým mezníkem v životě dítěte je přechod od každodenního rodinného života do života školního, kdy je dítě nuceno přizpůsobit se stereotypnímu rytmu a být v tomto ohledu určitým způsobem omezován. Není divu, že děti často nástupem do školy se snaží vymezit vůči ostatním jedincům.

Novou autoritou se stává učitel, který konkuruje dokonce autoritě rodičů. Hlavním hlediskem je především to, že dítě je učitelem hodnoceno a tím získává pocit vlastní hodnoty.⁷⁶

Budoucí chování dítěte je ovlivňováno vytvářením školních skupinek tzv. subkultur, kdy dítě chce být samozřejmě jejich součástí. Jednotlivé skupinky se vyznačují specifickým rysy. Mohli bychom je přirovnat ke skupinám z běžného života např. motorkáři, hipsteři apod. Častým problémem v těchto skupinách je pak segregace jednotlivců, kteří se významně odlišují od těch

⁷³ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk s.r.o., 2002.

⁷⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. s. 37.

⁷⁵ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk s.r.o., 2002.

⁷⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. s. 77.

ostatních např. horším prospěchem. Dítě se stává terčem posměchu, který může směřovat až k šikaně. Vylučování ze školních subkultur má jak negativní vliv na jedince. Delikventní chování je pak jejich alternativní cestou pro dosažení úspěchu alespoň v nějaké oblasti.⁷⁷

3.2.3 Vrstevnické skupiny

Vrstevnické skupiny jsou klasickou součástí mladistvých, jejich potřeba „někam patřit“ je zcela přirozená. Je prokázáno, že tato potřeba se stupňuje, pokud mladistvý jedinec pochází z dysfunkční rodiny. To však neznamená, že pro mladistvého, který pochází z rodiny mírumilovného charakteru, nebude vrstevnická skupina problémovým místem pro jeho budoucí chování.

I pro dítě vychovávané funkční rodinou představuje každá vrstevnická skupina stresující nárok obstat v očích jeho vrstevníků. Právě u mládeže s malou podporou rodiny je víc než pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevnickou skupinou bude silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím.⁷⁸

Zoubková konstatuje, že až třetina činnosti dětí a mladistvých je registrována jako opakovaná a že téměř polovina skutků je páchána ve spolupachatelství.⁷⁹ Tato skutečnost dokládá významnou roli v životě mladistvého na páchání trestné činnosti.

3.2.4 Vliv masmédií

Významnou roli pro vytváření názorů, vzorců chování představují masmédiá, a to především internet, televize, tisk apod. Masová média mají společné to, že jsou obsahově univerzální, mají velkou popularitu ve společnosti a jsou veřejné povahy. Významnou roli přitom nehraje jejich dostupnost, ale především fakt, že masová média si postupně vytvořila postupy, které jsou aktuální, průběžné s důrazem na to, co je podstatné či zajímavé.⁸⁰

U mladistvých lze zohlednit především internet, kdy jejich největším přítelem a zároveň „zabijákem“ jsou moderní smartphony. Každodenní dění ve společnosti mají na dosah stisknutím jednoho tlačítka. Vše je přístupné. Domnívám se, že vliv televize, jak tomu bylo dříve, se u mladistvých dostává značně do pozadí, jelikož mladistvý největší míru svého volného času tráví u internetu.

Dle odborníků, kteří se zabývají touto problematikou, se shodují na tom, že kriminální chování je pro děti a mladistvé chováním naučeným, získaným, právě např. sledováním televize či jiných videí s agresivním podtextem.

⁷⁷ VEČERKA, K. a kol. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Ministerstvo vnitra. Praha, 1997.

⁷⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. s. 85.

⁷⁹ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk s.r.o., 2002.

⁸⁰ JIRÁK, Jan a kol. *Masová média*. Praha: Portál, 2009.

Na základě výzkumů Murraye, který se zabýval vlivem televize na násilí u mladistvých, dokládá, že televize posiluje agresivitu a posiluje pocit, že svět je nebezpečným místem. Tím, že mladistvý sleduje násilnou aktivitu, postupem času mu již přijde přirozená, jakoby byla jeho součástí. Dochází tak k oslabování citlivosti na násilí a přebírání vzorců chování.

Na závěr této podkapitoly vlivu masmédií na mladistvého, je nutné podotknout, že masmédiá na mládež mají méně významný vliv než lidé, se kterými mladistvý tráví svůj volný čas.⁸¹

3.3 Trestné činy mladistvých

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. definuje trestný čin v §13: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*“.

Protiprávností se rozumí jednání pachatele, které není v souladu s právem, nýbrž v jeho rozporu. Protiprávnost je třeba posuzovat s ohledem na celý právní řád, neboť trestným činem může být pouze jednání právním řádem zakázané a nedovolené. Požadavek protiprávnosti dále vyplývá z čl. 2 odst. 4 Ústavy: „*Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá*“. Formální definice trestného činu je korigována zásadou subsidiarity trestní represe, kdy uplatnění této zásady se vztahuje na případy společensky škodlivé, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti dle jiného právního předpisu.

Trestné činy dle §14 TZ dělíme na přečiny a zločiny. Do skupiny přečinů patří všechny nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy s horní hranicí trestní sazby 5 let. Zločiny jsou pak všechny trestné činy, které nejsou přečiny. Zvláštní skupinu zločinů jsou zvláště závažné zločiny. Jedná se o úmyslné t. činy, na něž TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nejméně 10 let.⁸²

Rozlišení trestných činů páchané mladistvými je však rozdílné. Protiprávním činem ve smyslu zákona soudnictví ve věcech mládeže se rozumí:

- a) Provinění
- b) Trestný čin
- c) Čin jinak trestný⁸³

- a) Dle §6 ZSM se trestný čin spáchaný mladistvým označuje jako provinění, jde tedy pouze o jinou terminologii, která jej má rozlišovat od trestných činů páchaných dospělými pachateli. Ačkoliv je ZSM zákonem speciálním k trestnímu zákonu,

⁸¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. s. 107.

⁸² §14 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁸³ Dle § 2 písm.a) Zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

v případě posuzování provinění spáchaného mladistvým nás ZSM odkazuje zpátky do zákona obecného, kde jsou jednotlivé trestné činy uvedeny.

- b) Definice trestného činu je totožná jak dle §13 TrZ. Pojem trestného činu v ZSM je uveden například v §77 v souvislosti s odkladem výkonu trestního opatření odnětí svobody, pokud mladistvý v době odklonu nespáchal žádné provinění ani trestný čin.
- c) Činem jinak trestným se obecně rozumí čin, který je ve smyslu trestněprávních předpisů beztrestný, avšak za jiných okolností by trestným byl. Ze zákona vyplývá, že se bude jednat o čin naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu, který z důvodu nedostatku věku (srov. §89 a násl.), přičetnosti (§26 TrZ, dále §21 odst. 1, 2 ZSM) nebo relativní přičetnosti v důsledku nedostatku rozumové a mravní vyspělosti (srov. §5 odst. 1) není trestným činem.

4 Mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých

4.1 Obecně k pojmu trestní řízení ve věcech mladistvých

Hlavním důvodem pro speciální úpravu řízení ve věcech mladistvých je zájem trestní justice na výchovném účelu trestního řízení⁸⁴, zároveň dochází ke specifickému zacházení s mladistvými pachateli⁸⁵, a to zejména ve vztahu k institutům, které jsou speciální pro tato řízení vedená proti mladistvým pachatelům. Jedná se například o institut vlastní obhajoby, věcné příslušnosti soudů, kdy pro posuzování činů spáchanými mladistvými a osobami mladších 15 let jsou zřízeny tzv. soudy pro mládež.⁸⁶

V §3 odst. 4 ZSM je uvedena jedna ze základních zvláštních zásad vztahující se k řízení ve věcech mladistvých, kdy dle ZSM je třeba postupovat s přihlédnutím k věku, zdravotního stavu, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se řízení vede, dále by mělo být přihlédnuto k vyvarování se ohrožení dalšího vývoje mladistvého, mělo by být dosaženo náležitého objasnění příčin a okolností páchané t. činnosti. Je zároveň zdůrazněno, že řízení by mělo být vedeno tak, aby působilo k předcházení recidivy.

Procesní ochrana mladistvých je limitována s ohledem na jejich věk. Zvláštní ustanovení o trestním řízení ve věcech mladistvých se neužije:

- a) V řízení o proviněních, která obvinění spáchal jednak před dovršením osmnáctého roku, jednak po jeho dovršení, jestliže trestní zákoník na čin spáchaný po jeho dovršení osmnáctého roku věku stanoví trest stejný nebo přísnější⁸⁷, nebo
- b) Bylo-li zahájeno trestní stíhání až po dovršení osmnáctého roku mladistvého⁸⁸

Z tohoto ustanovení vyplývá, že ačkoliv byl trestný čin spáchán před dovršením osmnáctého roku věku, může být t. stíhání pro tento čin veden standardním způsobem dle TZ, nikoliv ve formě speciálního řízení ve věcech mladistvých.⁸⁹

4.2 Základní specifika trestního řízení ve věcech mladistvých

Jak již bylo výše uvedeno jedním z hlavních cílů v řízení vedené proti mladistvému pachateli je splnění výchovného účelu řízení. Základním účelem trestního řízení vedené dle TŘ je ochrana veřejného zájmu na spravedlivé potrestání pachatele, vzhledem k tomu, že tyto účely dle TŘ a ZSM jsou rozdílné, objevují se v ZSM i určitá specifika, která se v klasickém řízení dle TŘ nepoužijí. V této kapitole se budu snažit o jejich jednoduché vysvětlení.

⁸⁴ Vyplývá v §36 ZSM.

⁸⁵ Ve srovnání s dospělými pachateli.

⁸⁶ Uvedeno v §2 odst. 2 písmeno d) ZSM.

⁸⁷ Ustanovení se nevztahuje na pokračující, trvající a hromadné provinění, jejichž jednotlivé útoky byly spáchány před a některé po dovršení zletilosti, pokud byl skutek dokonán po 18. roku věku, poté je již pachatel souzen jako dospělý.

⁸⁸ Dle §73 odst. 1 ZSM.

⁸⁹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2011, s. 708.

Prvním specifickým rysem je úprava zvláštních základních zásad, které jsou uvedeny v §3 ZSM, a které podle výslovné dikce zákona mají přednost před základními zásadami řízení dle obecného právního předpisu.⁹⁰ Těmito zásadami se rozumí:

- Zásada specifického přístupu k projednávání trestních věcí mladistvých
- Zásada spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí
- Zásada ochrany soukromí a osobnosti mladistvého
- Zásada rychlosti řízení
- Zásada uspokojení zájmů poškozeného

Zásada specifického přístupu k projednávání trestních věcí mladistvých reflektuje individualizaci v přístupu, která se promítá do procesní oblasti, tedy do způsobu vedení řízení a k možnosti uplatnění mediace. Konkrétním projevem této zásady je ustanovení §41 ZSM, které upravuje způsob provádění úkonů vůči mladistvému, kdy se respektuje ochrana jeho osobnosti. Je důležité zdůraznit, že tato zásada se nevztahuje nejen na orgány činné v trestním řízení, ale také na samotné probační úředníky v případě aplikace výchovných opatření.⁹¹

Spolupráce s orgánem sociálně- právní ochrany dětí je zdůrazněna v §36 a §40, kdy je navíc zdůrazněn i cíl spolupráce spočívající v posílení výchovného působení.⁹²

Požadavek na co nejrychlejší projednání trestní věci navazuje na čl. 38 odst. 2 LPS. Tato zásada má u mladistvých o to větší význam, kdy v důsledku neukončeného mravního a rozumového vývoje je zde naděje, že pohotová reakce na jejich protiprávní čin bude nejlepší prevencí pro další recidivní chování. V podstatě česká právní úprava sankcionování mladistvých je založena na ideje, že mladistvé lze snáze odradit od opakování protiprávního jednání a nasměrovat je tím správným řádným směrem.⁹³

Co se týče zásady uspokojení poškozeného resp.náhrady škody, se tímto způsobem rozumí satisfakce za nemajetkovou újmu v podobě finanční kompenzace, uveřejnění omluvy či osobní pomoc. Poškozený zpravidla preferuje náhradu škody v penězích, a až druhotně se spokojí s omluvou a uvedením poškozené věci do původního stavu či náležitým zadostiučiněním. Vzhledem k dikci zákona, které používá spojku *nebo* nelze vyloučit případy, kdy již od počátku bude zjevné, že mladistvý nemá dostatečné finanční prostředky k náhradě škody, kterou způsobil.

⁹⁰ Obecným právním předpisem se rozumí Trestní řád.

⁹¹ JELÍNEK, J. a kol: *Problémy trestního postihu mladistvých*: Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva. Olomouc: Knihovna UP 2003.

⁹² ŽATECKÁ, E. HRUŠÁKOVÁ M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. s. 106.

⁹³ STRÉMY, T. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikáčnej praxi*. Zborník z mezinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2015.

V těchto případech se předpokládá jeho ochota k odčinění svého provinění, např. ve formě prací na zahradě apod. Domnívám se, že i tímto způsobem je naplněn účel daného trestního řízení, ačkoliv se nejedná o újmu na straně mladistvého ve finanční sféře. Převzetí zodpovědnosti mladistvého za svůj čin přitom považuji za jedno z hlavních specifíků a pilířů, na kterých česká právní úprava stojí.

Mezi nejdůležitější zásadu zmiňuji zásadu, která se vztahuje na spolupráci nejen s příslušným orgánem sociálně- právní ochrany dětí, ale také spolupráci se soudci, státními zástupci, příslušníky policejních orgánů, zájmová sdružení občanů, místní komunity a úředníky PMS, u kterých se přičemž předpokládá zvláštní průprava pro zacházení s mládeží.

V rámci spolupráce s mládeží začaly vznikat v roce 2004⁹⁴ tzv. týmy pro mládež, které jsou tvořeny státními zástupci, pracovníky PMS a Policií ČR, kteří se pravidelně scházejí při jednotlivých střediscích PMS. Mezi další důležité spolupráce patří součinnost Policie ČR, kdy dle §60 ZSM je třeba bez zbytečného odkladu informovat o zahájení trestního stíhání mladistvého nejen zákonného zástupce, ale také příslušníky sociálně- právní ochrany dětí a PMS. Tímto je zajištěn včasný vstup do přípravného řízení.⁹⁵

V předchozích kapitolách, resp. v kapitole o restorativní justici, jsem zmiňovala pojem komunit. Dle zakladatele restorativní justice⁹⁶ tento proces vyžaduje zapojení do komunity. Příkladem v ČR je uložení výchovného opatření, kdy mladistvému je uložena povinnost bezplatně vykonat obecně prospěšnou činnost.⁹⁷ Zároveň se klade důraz na to, že tato obecně prospěšná činnost by měla být provedena v komunitě, která byla poškozena jeho trestnou činností, což má v neposlední řadě výchovný efekt.

Druhým specifíkem t. řízení, které je vedeno proti mladistvému pachateli, je určení věcné a místní příslušnosti pro rozhodnutí ve věci samé. V §4 ZSM je specifikována věcná příslušnost k výkonu soudnictví ve věcech mladistvých, kdy ji vykonávají tzv. soudy pro mládež. Je třeba si uvědomit, že tyto soudy jsou pouze specializací v rámci soustavy soudů, nejedná se tedy o samostatnou kategorii soudů, která by se vyčleňovala nad soudy obecné.⁹⁸ Pokud by však nastala situace, kdy by o dané věci rozhodl soud obecný namísto soudu pro mládež, šlo by o podstatnou vadu řízení, kterou již nelze napravit v řízení odvolacím.⁹⁹

⁹⁴ Inspirací byly britské „Youth Offending Teams“ a Komise pro mládež v Kanadě.

⁹⁵ ŠTERN, Pavel. *Probace a Mediaci: Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. s. 139.

⁹⁶ Howard Zehr.

⁹⁷ Vyplývá z §18 písmeno c) ZSM.

⁹⁸ JELÍNEK, Jiří. *Řízení v trestních věcech mladistvých*. In *Problémy trestního postihu mladistvých*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 44.

⁹⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2. 2. 2005, sp. zn. 8 To 14/2005.

Dle dikce ZSM, konkrétně §2 odst. 1 písm. g) se soudem pro mládež rozumí: „zvláštní senát nebo v zákonem stanovených případech předseda senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního nebo Nejvyššího soudu.“

Dále je stanovena odchylka od místní příslušnosti. Na rozdíl od obecné úpravy obsažené v TR, kdy hlavním hlediskem pro určení místní příslušnosti¹⁰⁰ je místo spáchání trestného činu, ZSM dává přednost zájmu mladistvého a stanoví pravidlo jiné. Tímto kritériem je bydliště mladistvého, a pokud stálé bydliště nemá, řízení se bude konat u soudu, v jehož obvodu se zdržuje či pracuje. Pokud by však nastala situace, že toto místo je nezjistitelné nebo by bylo mimo území ČR, uplatní se obecné pravidlo uvedené v TR. Řízení by se pak konalo u soudu, v jehož obvodu bylo provinění spácháno či vyšlo najevo.¹⁰¹

ZSM připouští postoupení věci ve prospěch mladistvého uvedené v §39 ZSM. Hledisky, na nichž je založena možnost postoupit věc z důvodu vhodnosti jinému soudu pro mládež podle § 39 ZSM., jsou tedy jednak prospěch mladistvého a jeho zájmy vycházející z účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže zakotveného zejména v ustanovení § 1 odst. 2 ZSM, jednak účelnost konání řízení u jiného soudu s ohledem na možnosti efektivnější součinnosti a spolupráce s jinými subjekty ve smyslu pravidel obsažených v ustanovení § 40 ZSM. Proto takový postup nelze odůvodnit toliko zásadou rychlosti či hospodárnosti řízení.¹⁰²

V souvislosti s požadavky vyplývající z Mez. Smluv, zejména Úmluvy o právech dítěte, EU úmluvy, Mezinárodním paktu o občanských a politických právech¹⁰³, v kombinaci se základní zásadou trestního řízení vedeného proti mladistvému, a to zajištění práva mladistvého na dostatečnou obhajobu, došlo k rozšíření resp. posílení tohoto práva. K rozšíření práva na nutnou obhajobu se zhmotnilo v roce 2004, a to novou úpravou v ZSM. V TR ve znění účinném do 31. 12. 2003 byla úprava institutu nutné obhajoby upravena v §291 a dále podpůrně v §36 a §36a. Za nejvýznamnější posun lze považovat posunutí počátku nutné obhajoby již v přípravném řízení. V předešlé úpravě byl tento okamžik stanoven až na dobu od zahájení t. stíhání, čímž byl v podstatě mladistvý zkrácen na právu na spravedlivý proces, který je jako záruka spravedlivého trestního řízení uvedena také v Listině základních práv a svobod (konkrétně v čl. 32 odst. 1 a čl. 40).

V úpravě ZSM je v §42 odst. 2 uvedeno, že „mladistvý musí mít obhájce již od okamžiku, kdy jsou proti němu užitá opatření podle ZSM nebo provedeny úkony dle t. řádu, včetně úkonů neodkladných nebo neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění

¹⁰⁰ Pro srovnání §18 TR.

¹⁰¹ Vyplývá z §37 ZSM.

¹⁰² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2. 2. 2005, sp. zn. 8 To 14/2005.

¹⁰³ Pro srovnání článek 14 odst.4 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech upravuje požadavek, aby v rámci trestního řízení bylo přihlíženo k věku mladistvého a jeho rozumové a mravní vyspělosti.

obhájce o něm zajistit“. Pokud bychom měli vyložit pojem „opatření proti mladistvému dle ZSM“ jedná se zejména o předvolání, předvedení, vzetí do vazby a domovní prohlídka. „Provedené úkony dle t. řádu“ se pak vykládají jako např. výslech podezřelé osoby nebo obviněného mladistvého pachatele.¹⁰⁴

Je třeba si uvědomit, že jedním z hlavních důvodů zakládající institut nutné obhajoby u mladistvého delikventa jsou jen ty úkony proti mladistvému, tedy v rámci postupu před zahájením t. stíhání jako proti podezřelému.¹⁰⁵

Jako významnou odchylku, kterou bych ráda uvedla v závěru této kapitoly je posílení funkce státního zástupce jako vykonavatele dozoru. Státní zástupce by měl dle §59 ZSM dbát zejména na zvýšenou pozornost nad mladistvými pachateli, aby se s nimi zacházelo ohleduplně, resp. s ohledem na jejich věk a vyspělost. Dále je v §64 odst. 2 stanoveno, že státní zástupce musí být přítomen vždy při veřejném zasedání. Podle důvodové zprávy k ZSM by mělo hlavní líčení s mladistvými, stejně jako řízení ve věcech dospělých, splňovat požadavky na řádný, spravedlivý proces, a proto nebude možné konat hlavní líčení a veřejné zasedání bez přítomnosti mladistvého (pokud nejde o řízení proti uprchlému), což je uvedeno v § 64 odst. 1 tohoto zákona. Z téhož důvodu se vyžaduje přítomnost státního zástupce na všech veřejných zasedáních v řízení proti mladistvému a vyznění orgánu sociálně-právní ochrany dětí o hlavním líčení a veřejném zasedání.

S činností státního zástupce je úzce spojena činnost pracovníků PMS, zajišťující nejen výkon a kontrolu výchovných a trestních opatření, ale také jejich tzv. předjednání před rozhodnutím státního zástupce či soudce. Dále je pak nabízena možnost spolupráce mladistvých pachatelů s pracovníky PSM, jejich rodinami či poškozenými osobami. Tato spolupráce spočívá v mediaci, výběru vhodných alternativních programů pro mladistvé delikventy a výběru výchovných opatření s ohledem na spáchanou trestnou činnost, které lze však uložit jen se souhlasem mladistvého.¹⁰⁶

4.3 Podmínky realizace mediace u mladistvých

Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb. stanoví pro zacházení s delikventními dětmi a mladistvými obecné principy a práva, jež jsou smluvní strany této úmluvy povinny respektovat a zajišťovat v praxi. Konkrétně se jedná o požadavek na sledování zájmu dítěte uvedený v čl. 3 (jež lze považovat za hledisko prioritní v těchto věcech), zákaz diskriminace a nutnost věnovat

¹⁰⁴ ŠPUNDOVÁ, Jitka. Zvláštnosti právní úpravy obhajoby mladistvého obviněného v řízení v trestních věcech mladistvých. In ŠPUNDOVÁ Jitka (ed). *Problémy trestního postihu mladistvých*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2003, s. 63.

¹⁰⁵ JELÍNEK, Jiří. *Řízení v trestních věcech mladistvých*. In *Problémy trestního postihu mladistvých*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. s. 44.

¹⁰⁶ ŠTERN, Pavel. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. s. 74.

dostatečnou pozornost názoru dítěte odpovídající jeho věku a úrovni (čl. 6). Tyto principy se následně promítají do zvláštního zákona zaměřující se na mladistvé, ZSM. Pokud bych se měla zaměřit na konkrétní podmínky, které jsou klíčové pro uplatnění mediace v řízení ve věcech mladistvých, jednalo by se o tyto specifické podmínky:

I. Dodržení podmínek pro klasickou mediaci

Ačkoliv se u mediace v trestním řízení objevují určité zvláštnosti, které jsem zmiňovala v předchozích kapitolách, je třeba mít na paměti, že zároveň musí být dodrženy obecné principy a podmínky, které mediaci zosobňují. Mezi základní principy, které považuji za ty nejpodstatnější mohu zmínit například dobrovolnost klientů, kdy klienti si vysloveně přejí, aby byl konflikt vyřešen právě touto alternativní cestou. Dále důvěrnost a důvěra, která je charakteristikou tohoto procesu. Vztahuje se k osobnosti mediátora, mezi klienty navzájem, která je předpokladem pro úspěšnou kooperaci mezi nimi. Důvěrnost je považována za jeden ze základních principů mediace. Je základním motivačním prvkem při volbě mediace a jeho upřednostnění před soudním projednáním, které je zpravidla spojeno s dlouhodobým papírováním.¹⁰⁷ V neposlední řadě bych ráda zmínila princip, který se vztahuje především na mladistvé pachatele a to princip převzetí zodpovědnosti. Jelikož jsou klienti zodpovědní za věcnou stránku řešení konfliktu, mediátor „pouze“ nezaujatě posuzuje, zda-li jsou konkrétní možnosti navrhané klienty uskutečnitelné. Při mediaci v trestních věcech se dostáváme do dimenze zodpovědnosti, a to doznání pachatele t. činu a přijetí jeho zodpovědnosti za spáchaný čin. Převzetí zodpovědnosti představuje podmínku, základní předpoklad k tomu, aby mohla být mediace jako alternativa nabídnuta také poškozenému.¹⁰⁸

II. Šetření osobnosti mladistvého

Tato podmínka vyplývá z §3 odst. 4 ZSM v kombinaci s §42 odst. 1 ZSM, kdy má mladistvý individuální právo na zacházení přiměřené jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotního stavu. Tato podmínka se také uplatňuje při výslechu v rámci řízení před soudem, kdy je nutno postupovat ohleduplně a šetřit jeho osobnost.

¹⁰⁷ HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*, Praha: Grada Publishing a.s., 2011. s. 53.

¹⁰⁸ Taktéž

III. Zajištění náhledu na mladistvého a spolupráce s orgány činnými v tr. řízení

Zajištění náhledu resp. dohledu na mladistvého probíhá již od samotného zahájení t. stíhání (srov. §59 ZSM). Jednotliví pracovníci PMS se setkávají s těmito případy prostřednictvím usnesení o zahájení t. stíhání, které jsou zasílány Policií ČR příslušnému středisku PMS, dle bydliště mladistvého. Do případu pak vstupují probační úředníci po individuálním zhodnocení případu, v co největší míře. Následně o tom informují soudce či státního zástupce, kteří rozhodnou o vstupu/nevstupu PMS do konkrétního případu.¹⁰⁹ Ve spolupráci s Mediačním střediskem v Ostravě mi byly poskytnuty informace o speciální mediační technice, která je uplatňována PMS u mladistvých provinilců.

Mezi cíle činnosti PMS patří urovnání konfliktu, rychlá intervence, náhrada škody poškozenému, opatření zvolit dle situace mladistvého¹¹⁰ - cíle činnosti v této oblasti se promítají do celkového postupu resp. mediační technice, která je zde uskutečňována. Je označována jako tzv. TROJKROK. V prvním kroku dochází k individuálnímu setkání PMS pracovníka s mladistvým obviněným, v dalším kroku s poškozeným (strany konfliktu se individuálně setkávají s mediátorem, aby si mediátor udělal celkový nestranný obrázek o dané situaci) a v posledním kroku, kdy je potřeba souhlasu obou stran, dojde ke společnému setkání za přítomnosti mediátora, který vede celý proces.

Hlavním specifickým mediace u mladistvých je fakt, že mediace mívá formu „rodinné konference“. Je to z důvodu, že probační úředník vždy spolupracuje s rodiči mladistvého, kteří mají za něj zodpovědnost. Může se jednat o situace, kdy jsou zasaženi spáchaným proviněním či dokonce jsou na straně poškozených. V tomto případě bývají velmi narušeny vazby mezi mladistvým a rodičem, je narušena důvěra mezi nimi a celkový vztah je na bodu mrazu.

V rámci „rodinné“ mediace je také úkolem mediátora částečně působit psychologicky na obě strany a snažit se o zlepšení celkového vztahu do budoucna. Domnívám se, že role mediátora v těchto případech, není jen jako role sociálního pracovníka, ale částečně působí jako psychická opora (ačkoliv vzdělání v oboru psychologie mít nemusí).

V této fázi se také velmi osvědčila spolupráce s OSPOD. Tito pracovníci mají detailní informace jak o samotném mladistvém, o jeho rodinném prostředí, vzdělání nebo zájmech. Cílem PMS je zjišťovat co nejkomplexnější informace o mladistvém, v těchto věcech jim je OSPOD nápomocný, které napomůžou k individualizaci vhodnosti uložení opatření.¹¹¹

¹⁰⁹ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 318-322

¹¹⁰ Probační a Mediační služba: *Poslání a cíle*. Dostupné na <https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>.

¹¹¹ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 318-322.

Zamýšlela jsem se také nad tím, co by mohlo činit riziko v rámci těchto mediací, a nejen v literatuře, ale i praxe, do které jsem měla možnost nahlédnout, jsem se setkala s vcelku častým případem věkového rozdílu účastníků mediace. S ohledem na to, že účastníci mediace by měli být v rovnocenném postavení, činí to u těch, kteří jsou starší a logicky mají více životních zkušeností, problém. Dle zkušeností pracovníků PMS v Ostravě se často setkávají s případy, kdy dospělí účastníci (poškození) se stavějí do pozice těch „silnější“, což může v konečném důsledku vést až k odmítnutí účasti na mediaci ze strany mladistvého.

Výstupem z uskutečňované mediace je písemná zpráva (které může, ale i nemusí předcházet omluva obviněného vůči poškozenému, která pozitivně mění atmosféru konfliktu), kterou podává PMS státnímu zástupci nebo soudci. Vzhledem k tomu, že trestná činnost mladistvých je čteně spojena s majetkovou tr. činností může být součástí této dohody také dohoda o náhradě škody, kterou jsou strany povinny dodržovat. Mediace tedy končí až splněním všech závazků převzatých stranami v jejím průběhu.¹¹²

Nelze ovšem přehlížet fakt, že mediační jednání může být i přes sebevětší snahu všech zúčastněných stran ukončeno bez změny postoje obou stran.

IV. Dobrovolné řešení předmětného konfliktu

Mediace uplatňovaná v trestních věcech mladistvých je mimosoudním způsobem řešení jejich provinění, v rámci něhož k samotné účasti v mediačním procesu nelze nikoho, tedy ani mladistvého, ani poškozeného, žádným způsobem nutit. Z tohoto hlediska se musí jednat o dobrovolné řešení, ve kterém je třeba na základě vyváženého přístupu mediátora průběžně zohledňovat zájmy všech zúčastněných stran.¹¹³

V. Změna v postoji mladistvého

Fáze, kdy mediátor výchovně působí na mladistvého pachatele, je považována za tu nejdůležitější fázi celého mediačního procesu. Hlavní snahou mediátora je změna v postoji mladistvého. Kdy v prvotní fázi po spáchání trestného činu se cítí jako hrdina (snažím se negeneralizovat), což v případě prevence před dalším pácháním, se musí změnit. Mladistvý proto musí být veden mediátorem takovým způsobem, aby si uvědomil odpovědnost za své činy, jeho negativní důsledky (vznik škody, negativní vliv na poškozeného, rodinu apod.) a rovněž, aby se u něj navodila snaha po odčinění způsobené újmy, která by měla být dobrovolná.¹¹⁴

¹¹² HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 318-322.

¹¹³ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. 318-322.

¹¹⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. s. 260.

4.4 Metodické postupy střediska PMS

V rámci této kapitoly mým hlavním zdrojem a inspirací byly dokumenty, které lze nalézt na oficiálních stránkách PMS. Hlavním zdrojem byl dokument „Metodický standart činnosti PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem.“.¹¹⁵ Tento dokument obsahuje celkem rozsáhlý popis základních kroků činnosti Probační a Mediační služby v rámci mediace v přípravném řízení a řízení před soudem. Zároveň se v této kapitole také zaměřuji na konkrétní oblasti vyplývající z ZSM, ve kterých je mediace v trestních věcech zaměřená na mladistvé pachatele plně využívána a jakým způsobem uplatňována. Hlavním důvodem zařazení těchto postupů do jedné z podkapitol je především jejich důležitost a použitelnost v praxi.

Klíčovým zdrojem pro standartizace a sjednocení těchto postupů je Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (99) 19 „K mediaci v trestních věcech“¹¹⁶. Doporučení Rady Evropy přičemž stanovuje základní principy mediačního procesu v oblasti trestních věcí. Mezi hlavní principy, které jsou aplikovány i v oblasti české trestní justice, lze uvést:

- Mediace v trestních věcech by měla být uskutečňována, jen pokud k ní strany daly svobodně souhlas a mohou jej i svobodně odvolat
- Mediátorům by měla být dána dostatečná autonomie v rámci systému trestního soudnictví
- Legislativa by měla směřovat k usnadnění průběhu mediace v t. věcech
- Strany by měly mít základní procesní záruky a práva, například práva na právní pomoc prostřednictvím právního zástupce, právo na tlumočnické služby pro občany cizího původu a v neposlední řadě nezletilí obvinění právo na pomoc rodičovskou
- Rozhodnutí předat trestní věc k mediaci by mělo být vyhrazeno výlučně orgánům trestního soudnictví
- Zvláštní nařízení a právní ochrana mladistvých v soudním řízeních by se měly vztahovat rovněž i na jejich účast v mediaci v trestních věcech
- Zjevná nerovnost účastníků mediace s ohledem na faktory, jako jsou věk stran, vyspělost nebo duševní schopnosti, by měly být vzaty v úvahu předtím, než případ bude předán k mediaci

¹¹⁵ Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem. Probační a Mediační služba ČR, 2003. Dostupné na:

http://tmp1.webget.cz/pmscr/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh.pdf.

¹¹⁶ KARABEC, Z. a kol. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: IKSP 2003.

- Navzdory zásadě důvěrnosti by měl mediátor předat příslušným orgánům trestního řízení jakoukoliv informaci ohledně bezprostředně hrozících závažných trestných činů, která by vyšla najevo během mediace, a jiné.

Potřeba stanovit efektivní a účinné postupy pracovníků PMS při mediaci v souvislosti s naplněním principů restorativní justice měla za následek vytvoření Metodických standardů činnosti pro celou Českou republiku. Cílem je sjednocení praxe jednotlivých středisek PMS, které jsou roztržštěné a nesourodé. Tyto metodické kroky jsou rozděleny na oblast mediační činnosti ve fázi přípravného řízení a následně ve fázi řízení před soudem.

Přípravným řízením se rozumí první stádium trestního řízení, kdy úkolem tohoto stádia resp. orgánů činných v trestním řízení je objasnění skutečností nasvědčující tomu, že došlo ke spáchání trestné činnosti. Úkolem policejního orgánu je následně učinit všechna potřebná opatření k odhalení skutečností nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, dále směřující ke zjištění jeho pachatele.¹¹⁷

Činnost střediska PMS může být zahájeno na základě podnětu, pokynu k zahájení činnosti¹¹⁸ či z vlastní iniciativy. Jak jsem výše zmiňovala, na střediska PMS se mohou obracet i jiné „další“ v případě zúčastněné osoby. K těmto dalším osobám řadíme například poškozeného, obviněného, obhájce, rodiče mladistvého obviněného či pracovníky orgánu soc. právní ochrany dětí.

Vzhledem k tomu, že v této fázi je výrazně posílena funkce státního zástupce, jako dozorčího orgánu, je povinností PMS vyžádat si stanovisko státního zástupce k možnosti vstoupit do tohoto případu resp. vyžádá si pokyn k zahájení své činnosti.¹¹⁹ K uplatnění mediačních činností PMS se nesmí vyskytnout zákonná překážka, která by zabránila k možnosti zahájení. Touto zákonnou překážkou by mohl být nesouhlas alespoň jedné ze stran s procesem mediace či samotná neochota v daném případě spolupracovat. Za situace, kdy by nešlo mediaci ze zákonných důvodů uskutečnit, činnost PMS následně směřuje k jinému způsobu urovnání konfliktu v souvislosti s trestním řízením.¹²⁰

Po získání souhlasu státního zástupce se zahájením činnosti PMS započne středisko činit kroky ke kontaktování zúčastněných osob (obviněného a poškozeného) resp. k dohodě na individuálnímu jednání. Individuální konzultace dává úředníkovi PMS prostor k tomu, aby vhodným způsobem stranám osvětlil mediaci jako takovou, a aby jim předal všechny potřebné

¹¹⁷ Vyplývá z §152 a násl. TR.

¹¹⁸ Tento pokyn obdrží středisko PMS od orgánů činných v trestním řízení.

¹¹⁹ Činnost střediska směřuje především k uplatnění mediačních činností k urovnání konfliktu v souvislosti s trestním řízením.

¹²⁰ Například uplatnění alternativních sankcí.

informace, aby se v konečném důsledku pro mediaci rozhodli. Výstupem této individuální konzultace je tzv. záznam o úkonu. Pokud by se mediaci zprostředkovat nepovedlo, úředník PMS nabídne obviněnému a poškozenému další možnosti spolupráce s tímto střediskem na alternativním vyřešení trestní věci.

V případě, že obě zúčastněné strany se ve fázi individuálního setkání dohodnou, že je mediace v jejich konkrétním případě vhodná, následuje fáze tzv. společného setkání stran=mediace. Primárně účastníky mediace jsou 2 protichůdné strany, obviněný a poškozený, avšak účastnit se na procesu mohou i osoby další. V rámci mediace se postupuje s ohledem na vhodnost, čímž se rozumí, že například u mladistvých pachatelů jsou právě rodinní příslušníci vhodní, aby se účastnili tohoto procesu.

Během společného jednání úředníka PMS napomáhá oběma klientům k vzájemné komunikaci, osvětlení různých stránek případu a zároveň objasňuje trestně právní kontext mediace. Výstupem mediace je následně dohoda mezi stranami, která musí být v souladu s dobrými mravy a především, by měla vyjadřovat svobodnou vůli obou stran ji uzavřít a následně ji i plnit. Kontrolu plnění zpravidla provádí středisko PMS, kde byla dohoda uzavřena.

4.5 Oblasti uplatnění mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých

V předchozí kapitole jsem vymezila obecný průběh metod mediace v tr. řízení. V této podkapitole bych se ráda věnovala a zamyslela se nad konkrétními oblastmi, ve kterých se mediace (popřípadě probace), v tr. řízení vedeným proti mladistvému pachateli uplatní. Hlavním zdrojem je zvláštní zákon ZSM a zákon o PMS. Na začátku této podkapitoly je třeba zdůraznit, že úředníci PMS mají velkou úlohu již od samotného zahájení tr. řízení proti mladistvému. Příslušná střediska PMS vstupují do tr. řízení již od jejího zahájení a nabízí tak spolupráci v tr. řízení mladistvému a jeho zákonnému zástupci. Je tak činěno z důvodu zvolení vhodných opatření, celkového urovnání konfliktu, a v neposlední řadě zabránit další recidivě tr. činnosti.¹²¹

Mediace se bude týkat především odklonů v trestním řízení tzv. alternativních podob naplnění trestní justice, které se řadí mezi zvláštní druhy způsobů řízení.¹²² Dle ZSM se jedná o podmíněné zastavení trestního stíhání (§307 TR), narovnání (§314 TR) a odstoupení od trestního stíhání (§70 ZSM). Jelikož je však u odstoupení od trestního stíhání neexistující podmínka souhlasu poškozeného a nutnou podmínkou není ani nahrazení škody mladistvým vůči poškozenému, není mediace využívána v tak široké míře, jak je tomu u podmíněného zastavení tr.

¹²¹ ŠTERN, Pavel: *Probace a mediace- možnosti řešení trestných činů*, 1. Vydání, Praha: Portál, 2010. s. 141.

¹²² Vyplývá z §69 ZSM.

stíhání a narovnání.¹²³ V rámci spolupráce s Probačním a Mediačním centrem v Ostravě mě zajímala právě otázka, který z těchto odklonů v souvislosti s využitím mediace je nejčastěji užívaným. Jedná se o podmíněné zastavení trestního stíhání, kdy mladistvý pachatel má zájem o tuto formu odklonu zejména z důvodu čistého trestního rejstříku.

Rozdílem od využívání mediace u dospělých pachatelů a pachatelů mladistvých, se zřetelem na ZSM, je výrazně posílena role restorativní justice a role tzv. mediačních činností (tím se rozumí jednotlivé metodické postupy pracovníků PMS, kterými jsem se zabývala v podkapitole 4.3.). Realizace mediačních činností může vyústit ve vlastní mediaci, která směřuje k tzv. odklonům od trestního řízení, popřípadě sloužit k využití tzv. jiných činností směřujících k urovnání konfliktu.¹²⁴

Jedním z výrazných řízení, kde se mediace uplatní je řízení adhézní při řešení otázky náhrady škody. S ohledem na výše uvedené potřebné zmínit, že mediace se dle ZSM uplatní zejména v řízení proti mladistvým, v případech, kde lze na mladistvého vhodně působit, aby vzniklou újmu sám odčinil.¹²⁵

Domnívám se, že je v těchto případech je podstatné především odčinění újmy samotným mladistvým, který spáchal trestnou činnost, a tímto postupem dojde k snadnějšímu přistoupení k přijmutí odpovědnosti. Tak tomu nemůže být v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, kdy se postupuje dle o. s. ř. Problematika spočívá v tom, že dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné, není schopné újmu sám odčinit. Obecným předpokladem pro občanskoprávní odpovědnost je existence intelektuální a volní stránky. Pouze v případě, že obě tyto složky byly v době spáchání trestného činu splněny, lze hovořit o delikttní způsobilosti také u dětí mladších patnácti let. Následně nastává solidární odpovědnost společně s rodiči nezletilého dítěte, anebo o odpovědnost čistě rodičů, pokud zde chybí způsobilost delikttní.¹²⁶ Pokud by byli rodiče odpovědní v plné šíři za jednání nezletilého dítěte, mediace se bude využívat v zásadě jen v součinnosti s rodiči.

Nelze vyloučit, že v důsledku provedené mediace a vhodného působení mediátora dojde k zániku trestnosti činu pro účinnou lítost, která je upravena v ZSM širěji, než je tomu u dospělých pachatelů. V §7 ZSM jsou stanoveny podmínky pro účinnou lítost. Jedná se o situace, kdy *trestnost činu, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jebož horní hranice nepřevyšuje pět let, spáchaného mladistvým zanikne, jestliže mladistvý po spáchání činu:*

¹²³ JELÍNEK, J. a kol. *Problémy trestního postihu mladistvých*: Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva. Olomouc: Knihovna UP 2003.

¹²⁴ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 271.

¹²⁵ HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. s. 323.

¹²⁶ ŽATECKÁ, E. HRUŠÁKOVÁ M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. s. 83.

- a) Dobrovolně odstraní nebo napraví způsobený následek, anebo se o to pokusí*
- b) Svým chováním projeví účinnou snahu po nápravě a*
- c) Čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo společnost*

Z výše uvedeného lze vyvodit, že uplatnění mediace v podstatě není vyloučena v žádném trestním řízení, jelikož k usmíření pachatele s obětí může proběhnout kdykoliv, a záleží jen na stranách případu, zda- li jsou ochotné spolupracovat a na mediaci přistoupí.

5 Mediace ve věcech mladistvých se zaměřením na drogovou kriminalitu

Závěrečná kapitola pojednává o problematice, na kterou jsem se chtěla specificky zaměřit a analyzovat již při vymýšlení tématu mé diplomové práce a to, zda-li mediace u mladistvých, kteří buď užívají drogy v pravidelných časových intervalech, nebo jsou dokonce drogově závislí, by byla realizovatelná a v praxi možná. Čerpala jsem jak z literatury, tak z praktických zkušeností probačních úředníků v Probačním a Mediačním centru v Ostravě, kteří mi náležitě osvětlili, jak probíhají tyto případy v praxi.

5.1 Drogová kriminalita dle trestního zákoníku

Na téma drogové kriminality mladistvých jsem se zaměřila z toho důvodu, že toto téma považuji za velmi aktuální a problematické. Bohužel jsem měla zkušenost, se ve svém okolí s drogově závislými jedinci setkat, což mě negativně ovlivnilo a zároveň částečně inspirovalo k tematickému zaměření mé práce. Musím konstatovat, že nejen pro mladistvé, ale v podstatě pro každého člověka jsou v současné rychlé době návykové látky celkem na dosah ruky, je velmi jednoduché je získat, natož je následně zneužívat. Drogově závislí jedinci se pak dostávají do bludného kruhu svého vlastního břemene, ze kterého se nelze jen tak snadno dostat. Navíc častým případem, pokud hovoříme o mladistvých uživatelích a drogově závislých, je užívání těchto látek často spojeno s určitou skupinou, což přináší samozřejmě další problém v možnosti odmítnutí samotnou skupinou.

V hlavě sedmé jsou zařazeny trestné činy obecně nebezpečné, pod které se řadí také tzv. *drogové trestné činy*. Jsou uvedeny v §286-287 TZ, taxativně se jedná o tyto trestné činy:

- §283 Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy
- §284 Přechovávání omamné a psychotropní látky a jedy
- §285 Nedovolené pěstování rostlin obsahující omamnou nebo psychotropní látku
- §286 Výroba a držení psychotropní látky a jedy
- §287 Šíření toxikomanie

Těmito trestnými činy se budu zabývat pouze okrajově, jelikož je tato problematika příliš rozsáhlá, ale považovala jsem za vhodné si drogovou trestnou činnost alespoň legálně vymezit.

Hlavním předmětem užívání jsou omamné či psychotropní látky. Jsou to takové látky, u kterých vzniká nebezpečí chorobného návyku nebo psychických změn nebezpečných pro společnost, nebo pro toho, kdo je opakovaně bez odborného dohledu užívá, a jsou uvedeny v seznamech látek zákona č. 167/1999 Sb., o návykových látkách. Tento zákon však používá

pojem „omamná látka“, které jsou uvedeny v přílohách tohoto zákona. TZ vykládá pojem „návyková látka“ v § 130 TZ podstatně širěji.¹²⁷

Objektem těchto trestných činů je zájem na ochraně společnosti a jednotlivců před nebezpečím, které vyplývá z nelegálního a nekontrolovatelného nakládání s omamnými a psychotropními látkami.¹²⁸ Samotné nebezpečí je vyššího rizika, pokud danou trestnou činnost spáchá osoba, která není dospělá, a jejichž recidivu lze snadněji zastavit. TZ se vypořádává s pojmem „návyková látka“ mnohem širěji než jak je uvedeno v zák. č. 167/1999 Sb., o návykových látkách. Pojem návyková látka v §180 TZ kromě omamných, psychotropních látek a alkoholu, zahrnuje také látky, používané v domácnosti, pokud jsou způsobily ovlivňovat psychiku člověka. Je nasnadě otázka, zda- li se bude zkoumat pozitivní či negativní vliv těchto látek. Tuto debatu považuji za vcelku zbytečnou, vzhledem k tomu, že již samotné užití v míře větší než malé je trestné.

S ohledem na drogovou trestnou činnost se můžeme často setkat s pojmem „množství větší než malé“. Tento pojem byl zaveden, aby rozlišil, kdy je přechovávání drogy, pěstování rostlin a hub pro vlastní potřebu trestné. TZ tento pojem jasně nedefinuje, přenechává to na nařízení vlády č. 467/2009 Sb.

5.2 Možnosti využití mediace u mladistvých v souvislosti s drogovou kriminalitou

V literatuře zabývající- se mediací, jsou vymezeny případy, které jsou či nejsou vhodné pro uplatnění mediační techniky. V několika publikacích jsem se setkala s rezolutními názory, že v případech drogově závislých pachatelů, kteří páchají trestnou činnost především z důvodu získání peněžitého obnosu pro nakoupení těchto látek, je mediace nevhodná. Důvody pro nedoporučení vyplývají z charakteru chování, myšlení a změněného emočního prožívání těchto osob. Také podle Oldřicha Matouška¹²⁹ se situace, kdy účastníci zneužívají alkohol nebo drogy, pro mediaci vhodná není. S těmito častými názory jsem se však nemohla úplně ztotožnit. Pokud bych měla hlouběji hledat ve zdrojích, které se zabývají případy nevhodné pro mediaci, diskutuje se dokonce o vyloučení mediace, kdy je konkrétní případ spojen se závislostí na alkoholu a drogách. Z vlastního pohledu jsem měla sice za to, že jednou z hlavních podmínek uplatnění mediace je dobrovolnost jejich účastníků, což může být u těchto závislých osob velmi relevantní. Zároveň by byla nasnadě i otázka, kdy by mediátor mohl mít morální či etické zábrany k drogově závislému jedinci, což by zabraňovalo k vedení mediace jako takové.

¹²⁷ JELÍNEK, J. a kol. : *Trestní právo hmotné*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 702

¹²⁹ MATOUŠEK, O: *Metody a řízení soc. práce*. Praha: Portál, 2003. s. 163.

Dle názoru Mgr. Andrey Dostálové, která má dlouholeté zkušenosti s mladistvými drogově závislými pachateli by mediace mohla být vhodná u pachatelů, kteří užívají tzv. měkké drogy. V těchto případech je obtížné (v některých až příliš snadné) při běžném setkání mediátora a mladistvého zjistit, zda je uživatelem těchto látek. Existují však okolnosti, ze kterých lze snadno dovodit, ať už ze změny chování jedince, konkrétní tr. činnosti a také z výpovědí rodinných příslušníků, že tyto látky užívá. Následně může být podroben testování. Zároveň se domnívá, že v těchto případech by opravdu mediace vhodná byla, což mě překvapilo především s ohledem na názory vyplývající z literatury.

Dle §17 odst. 2 ZSM by mohl soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce (po konzultaci s probačními úředníky) uložit mladistvému podrobení se probačnímu programu. Za podmínek vhodnosti k potřebám mladistvého a zájmům společnosti, dále kdy je mu poskytnuta dostatečná možnost seznámit se s jeho obsahem, a v neposlední řadě je nutný jeho souhlas na účasti na tomto programu.

Právě tyto probační programy jsou také zaměřeny na drogově závislé pachatele. Jelikož pocházím z Ostravy a spolupracovala jsem s PMS centrem v tomto kraji, zajímala jsem se především o programy, které probíhaly v posledních letech v tomto městě. V roce 2015 probíhal Probační program s názvem RENARKON. Cílovou skupinou byli mladiství od 15 do 18 let, kterým byl tento probační program uložen jako výchovné opatření soudem pro mládež a v přípravném řízení st. zástupcem za protiprávní jednání, které má souvislost s užíváním návykových látek.¹³⁰ Cílem programu bylo především působit pozitivně na pachatele, kteří páchali trestnou činnost v souvislosti s užíváním návykových látek a zároveň působit na ně preventivně, aby již k recidivě nedocházelo. Vzhledem k tomu, že jde o výchovné opatření uložené soudem, musejí být striktně dodržována pravidla programu ze strany klienta (např. aktivně se zapojovat a dodržovat stanovené termíny, na požádání pracovníka PMS se podrobit testům, nechodit do programu pod vlivem alkoholu a drog) a jsou zde kladeny poměrně vysoké nároky na administrativu pro pracovníky. Klient musí s uložením tohoto výchovného opatřením souhlasit a poté podepisuje trojstrannou dohodu (klient, PMS a Kontaktní centrum).

Jsem toho názoru, že pokud by se mladistvý účastnil některého z probačních programů zaměřujících se na léčbu závislostí na návykových látkách a jednalo by se o dlouhodobě abstinujícího jedince, přičemž za minimální míru dobu abstinence jsou považovány 2 až 3 měsíce, mediace by byla možná. Ale opravdu jen za předpokladu jejich vyléčení.

¹³⁰ *Renarkon: Probační program pro mladistvé v konfliktu se zákonem*, 2016. Dostupné na <http://www.renarkon.cz/cs/probacni-program-pro-mladistve-v-konfliktu-se-zakonom/leve-menu/probacni-program-pro-mladistve-v-konfliktu-se-zakonom>.

V rámci prvotní analýzy případů páchané trestné činnosti mladistvých pachatelů, do které jsem měla možnost nahlédnout v rámci spolupráce s Mediačním centrem v Ostravě, je třeba rozlišit tři skupiny případů, které se v souvislosti s drogovou kriminalitou vyskytují. Prvními případy je páchaní trestné činnosti v souvislosti s užitím návykové látky. Další skupino případů je páchaná trestná činnost za cílem získání majetkového prospěchu pro získání návykové látky. Nejzávažnější skupinu případů představují drogově závislí mladiství pachatelé. Při zkoumání možnosti využití mediace jsem dospěla k tomuto závěru. U prvních dvou skupin by uplatnění mediace vhodné bylo za předpokladu, že u první skupiny by bylo užito tzv. měkké drogy. Zatímco u třetí skupiny drogově závislých mladistvých by mediace vhodná byla až po absolvování mladistvého Probačního programu a následné abstinenci.

Ze zahraničí vyplývají nové iniciativy pro řešení drogově závislých pachatelů. Jedná se o zřízení tzv. drogových soudů, v zemích s trestním řádem vycházejícím z precedenčního práva, pro řešení nenásilných trestných činů, které se dopouštějí uživatelé drog. Tyto soudy odkládají vynesení rozsudku a zapojují do procesu osoby a instituce, které se obvykle neúčastní léčby drogových závislostí. Je nasnadě otázka, zda-li by zřízení těchto speciálních soudů bylo možné i v ČR, ačkoliv zde převládá „psané“ právo. Anebo zda-li by zřízení těchto soudů bylo zbytečné, jelikož dostatečnou funkci zajišťuje Probační a mediační služba, která se zaměřuje především na mladistvé a uživatele drog.¹³¹

Zprvu jsem se domnívala, že problematika vhodnosti/nevhodnosti mediace u t. činnosti páchané mladistvými v souvislosti s drogami bude nanejvýš komplikovanou záležitostí, opak je pravdou. Ačkoliv se teorie k možnosti využití mediace v těchto případech staví striktně odmítavě, v praxi dochází k ústupkům, které mají za následek zejména ochranu práv mladistvých proviněných, čímž je dosažen hlavní účel ZSM.

¹³¹ Nové iniciativy: *drogové soudy a mediace mezi obětí a pachatelem*. Výroční zpráva za rok 2004, stav drogové problematiky v EU. Dostupné na <http://ar2004.emcdda.europa.eu/cs/page098-cs.html>.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zhodnotit jakým způsobem je mediace v trestním řízení ve věcech mladistvých pachatelů využívána. K doplnění tohoto cíle jsem si zvolila také výzkumnou otázku: **Je mediace využitelná k řešení drogové kriminality mladistvých?**

Co se týče cíle diplomové práce, mám za to, že byl naplněn. V mé práci jsem vymezila hlavní oblasti uplatnění mediace u mladistvých. Můžeme zde řadit především tzv. odklony v trestním řízení, které směřují k naplnění alternativních podob trestní justice. Dále je mediace u mladistvých hojně využívána v rámci adhezního řízení, které směřuje k nápravě škody způsobené mladistvým pachatelem vůči poškozenému. Domnívám se, že právě v tomto řízení je zvolení mediace nejúčinnější formou nápravy mladistvého.

V souvislosti s položením výzkumné otázky jsem měla také v plánu spolupracovat s Probačním a Mediačním centrem v Ostravě, což byl jeden z prostředků k dosažení hlavního cíle mé práce. Docílení této spolupráce však nebylo vůbec jednoduché. Vzhledem k tomu, že využívání mediačních a probačních metod je na vrcholu, domluvit si schůzku s některou z pracovníků zaměřující se na mladistvé proviněné bylo komplikované, avšak naštěstí ke spolupráci došlo, čímž tomuto centru patří z mé strany velké poděkování.

V rámci spolupráce s tímto centrem jsem se zaměřila konkrétně na zkoumání problematiky páchaní trestné činnosti mladistvými ve spojitosti s drogovou kriminalitou. Zajímalo mě zejména, zda li mediace v těchto oblastech z praktických zkušeností pracovníků tohoto centra je či není možná. Bylo potřeba se zamyslet jak nad názory vyplývající z literárních zdrojů, tak nad názory vyplývající z praktických zkušeností. Po následném posouzení jsem se přiklonila k jednomu názoru, který je výstupem mé práce.

*„V rámci prvotní analýzy případů páchané tr. činnosti mladistvých pachatelů, do které jsem měla možnost nahlédnout v rámci spolupráce s Mediačním centrem v Ostravě, je třeba rozlišit tři skupiny případů, které se v souvislosti s drogovou kriminalitou vyskytují. Prvními případy je páchaní trestné činnosti v souvislosti s užitím návykové látky. Další skupinou případů je páchaná trestná činnost za cílem získání majetkového prospěchu pro získání návykové látky. Nejzávažnější skupinu případů představují drogově závislí mladiství pachatelé. Při zkoumání možnosti využití mediace jsem dospěla k tomuto závěru. U prvních dvou skupin by uplatnění mediace vhodné bylo za předpokladu, že u první skupiny by bylo užito tzv. měkké drogy. Zatímco u třetí skupiny drogově závislých mladistvých by mediace vhodná byla až po absolvování mladistvého Probačního programu a následné abstinenci“.*¹³²

¹³² Uvedeno v kapitole 5. 2.

Lze tak uzavřít, že ačkoliv uplatňování mediačních metod je čím dál běžnější, v některých oblastech by bylo vhodné se úpravě mediace konkrétně věnovat a nespokojit se jen s názory pár autorů, kteří se k dané problematice staví jednoznačně, ačkoliv po pečlivém prozkoumání se tak jednoznačná nejeví. Jako jeden z podnětů do budoucna bych navrhovala, aby tato problematika byla rozpracována konkrétněji a zabývala se jednotlivými možnostmi řešení a neponechávala to pouze na praktických zkušenostech Probačních a Mediačních center.

Seznam použitých zdrojů

Bibliografie

- ALFINI, J. J. a kol. *Meditation Theory and Practise*. LEXIS Publishing, 2001. 608 s.
- HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*, Praha: Grada Publishing a.s., 2011. 272 s.
- SOTOLÁŘ, A. a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. 468 s.
- ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Codex Bohemia, 1999. 403 s.
- RISKIN, L. a kol. *Mediace aneb jak řešit konflikty*. Praha: FACIA, 1997. 216 s.
- ŠTERN, Pavel: *Probace a mediace- možnosti řešení trestných činů*, 1. Vydání, Praha: Portál, 2010. 212 s.
- ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*, Praha, Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s.
- KARABEC, Z.: *Koncept restorativní justice*. In Karabec, Z. (ed.): *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2003. 5- 21 s.
- HOLÁ Lenka. *Mediace a způsob řešení mezilidských konfliktů*, 1. Vydání, Praha: Grada Publishing a.s., 2003. 192 s.
- HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. 509 s.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Trestná činnost dětí a mladistvých*. Právo a rodina, 2005. s 8- 11.
- ŽATECKÁ, E. HRUŠÁKOVÁ M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. 293 s.
- MUŽÍKOVÁ, Alena. *K trestní odpovědnosti mládeže za protiprávní činy*. Sborník Problémy trestního postihu mladistvých. Olomouc: Nakladatelství UP, 2003. s. 15- 20.
- VEČERKA, Kazimír a kol. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: KUFR s.r.o., 2009. 129 s.
- JELÍNEK, J.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení*. In: *Kriminalistika* 4/2003. s 251- 263.
- ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk s.r.o., 2002. 232 s.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. 340 s.
- VEČERKA, K. a kol. : *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Ministerstvo vnitra. Praha, 1997. 202 s.
- JELÍNEK, J. a kol. : *Trestní právo hmotné*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2010. 912 s.
- JELINEK, J. a kol. : *Trestní právo procesní*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2011. 816 s.
- JELÍNEK, Jiří. *Řízení v trestních věcech mladistvých*. In *Problémy trestního postihu mladistvých*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. s 37- 38.

ŠPUNDOVÁ, Jitka. *Zvláštnosti právní úpravy obhajoby mladistvého obviněného v řízení v trestních věcech mladistvých*. In ŠPUNDOVÁ Jitka (ed). *Problémy trestního postihu mladistvých*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2003. s 72- 80.

JIRÁK, Jan a kol. *Masová média*. Praha: Portál, 2009. 392 s.

Právní předpisy a judikatura

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech ze dne 19. 12. 1966.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (ZSM).

Zákon č. 257/2000 Sb., O Probační a Mediační službě.

Zákon č. 257/2000 Sb. o mlčenlivosti mediátora o skutečnostech, které se dozvěděl při mediaci.

Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci).

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2. 2. 2005, sp. zn. 8 To 14/2005.

Online zdroje

Statistické přehledy kriminality Ministerstva vnitra za rok 2009. [online]. [cit. 12. listopadu 2015]. Dostupné na <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2009.aspx>.

Probační a Mediační služba: *Poslání a cíle*. [online]. [cit. 12. listopadu 2015]. Dostupné na <https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>.

Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem. Probační a Mediační služba ČR, [online]. 2003. [cit. 1. ledna 2016]. Dostupné na: http://tmp1.webget.cz/pmscr/download/MEDIACE_metodika_textova_cast bez_priloh.pdf.

Renarkon: *Probační program pro mladistvé v konfliktu se zákonem* [online]. 2016. [cit. 28. ledna 2016]. Dostupné na <http://www.renarkon.cz/cs/probacni-program-pro-mladistve-v-konfliktu-se-zakonom/leve-menu/probacni-program-pro-mladistve-v-konfliktu-se-zakonom>.

Nové iniciativy: *drogové soudy a mediace mezi obětí a pachatelem*. [online]. Výroční zpráva za rok 2004. [online]. [cit. 20. února 2016]. Dostupné na <http://ar2004.emcdda.europa.eu/cs/page098-cs.html>.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá využitím mediace u mladistvých s ohledem na trestní řízení, s konkrétním zaměřením na drogovou kriminalitu. Existuje řada publikací, která se věnuje mediaci jako takové, avšak komplexnější zpracování tématu mé diplomové práce není známo, což byl jeden z důvodů mého zájmu o toto téma.

Cílem diplomové práce bylo zhodnocení, zda je mediace využitelná u mladistvých k řešení drogové kriminality, a pokud ano, úprava konkrétních způsobů jejího využití. K naplnění tohoto cíle je použito metody analýzy, kdy bylo rozpracováno a zhodnoceno několik literárních zdrojů v konfrontaci s praxí. Prostředkem k naplnění jasně daného cíle byla spolupráce s Probačním a Mediačním centrem v Ostravě, se zaměřením na řešení provinění mladistvých.

Po zpracování jednotlivých rozporů, které během psaní práce vyvstaly na povrch, práce přinesla několik závěrů. Jedním z nich bylo mé konstatování, že ačkoliv se literatura k využití mediace v souvislosti s drogovou kriminalitou staví negativně, a tyto případy hodnotí jako nevhodné pro uplatnění metody mediace, praxe se k této problematice staví pozitivně. V závěru mé práce jsou rozlišeny tři případy spojené s drogovou kriminalitou mladistvých, a za jakých podmínek by mediace byla vhodná a možná.

Abstract

This thesis deals with the use of mediation for juveniles with regard to criminal proceedings, with a particular focus on drug-related crime. There are a number of publications dedicated to the mediation as such, but a more comprehensive treatment of the subject of my thesis is not known which one was because of my interest in this topic.

The aim of the thesis was to evaluate whether mediation is useful for adolescents to address drug-related crime and, if so, modification of specific ways to use it. To achieve this goal, the methods of analysis, which was developed and evaluated several literary sources in confrontation with practice. Means to deliver a clearly defined objective was cooperation with probation and Mediation Centre in Ostrava, focusing on solving juvenile offense.

After processing the various contradictions that arose during the writing work to cast down, work has led to several conclusions. One of them was my statement that although the literature on the use of mediation in relation to drug crime negative stance, and those cases are assessed as unsuitable for the application of the method of mediation practice to this issue positively. At the end of my works are distinguished three cases associated with drug-related juvenile delinquency, and the conditions under which mediation is appropriate and possible.

Seznam klíčových slov

Mediace, trestní řízení, mladistvý, provinění, důvěrnost, dobrovolnost, trestná činnost, trestní odpovědnost, kriminalita, drogová kriminalita, přijetí zodpovědnosti

Key words

Mediation , criminal procedure , juvenile offense , confidentiality , voluntariness, crime, criminal liability , crime , drug crime , accepting responsibility